

Evaluering av Lysefjordordningen i Regionalt Miljøprogram, Forsand kommune

Solbjørg Engen Torvik 2016

Evaluering av Lysefjordordningen i Regionalt Miljøprogram, Forsand kommune, Rogaland

Ecofact rapport 499

www.ecofact.no

Referanse til rapporten: Torvik, S.E. 2016. Evaluering av Lysefjordordningen i Regionalt Miljøprogram, Forsand kommune, Rogaland. Ecofact-rapport 499. 57 s.

Nøkkelord: Lysefjorden, lysefjordordningen, RMP, skjøtselsplan, kulturlandskap, reise- og turistmål, friluftsliv.

ISSN: 1891-5450

ISBN: 978-82-8262-497-8

Oppdragsgiver: Fylkesmannen i Rogaland

Prosjektleder hos Ecofact AS: Roy Mangersnes

Prosjektmedarbeidere: Roy Mangersnes

Kvalitetssikret av: Roy Mangersnes

Samarbeidspartner: Lysefjorden Utvikling

Forside: Utsikt utover Lysefjorden fra Nedre Bratteli med noen av skjøtselsarbeiderne i enga. Foto: Roy Mangersnes

www.ecofact.no

INNHOOLD

FORORD	3
SAMMENDRAG	4
1. BAKGRUNN FOR PROSJEKTET	5
1.1 KORT OM TILSKUDDSDORDNINGEN RMP	5
1.2 MÅLET MED LYSEFJORDORDNINGEN OG DETTE PROSJEKTETS MÅL	6
2. LOKALISERING AV PLANOMRÅDENE	7
3. MATERIALE OG METODE	7
4. GJENNOMGANG AV LOKALITETER	9
4.1 LOKALITETER MED SKJØTSELSPLAN FOR LANDSKAPSPLEIE OG RETT PÅ RMP-LYSEFJORDTILSKUDD	10
4.1.1 <i>Bergsholmen</i>	10
4.1.2 <i>Bratteli, Nedre og Midtre</i>	11
4.1.3 <i>Bratteli, Øvre</i>	14
4.1.4 <i>Bakken</i>	15
4.1.5 <i>Songesand</i>	17
4.1.6 <i>Kallastein</i>	17
4.1.7 <i>Flørli</i>	20
4.1.8 <i>Fylgjesdalen</i>	21
4.1.9 <i>Auklend</i>	22
4.1.10 <i>Tangen</i>	24
4.1.11 <i>Hauane Bed & Breakfast, Lysebotn</i>	25
4.1.12 <i>Viltåkeren på Moen</i>	27
4.1.13 <i>Tyttebæråkeren</i>	29
4.1.14 <i>Kvednamoen / Elisabethmoen</i>	30
4.1.15 <i>Lyseterrassen, Midtre Lysebotn</i>	31
4.1.16 <i>Fossmark, Lysebotn</i>	32
4.1.17 <i>Avantor, Geir Lyse</i>	32
4.1.18 <i>Høllesli</i>	33
4.1.19 <i>Vika</i>	33
4.2 LOKALITETER UTEN SKJØTSELSPLAN, MEN SOM HAR RETT PÅ RMP-LYSEFJORDTILSKUDD	34
4.2.1 <i>Habn</i>	34
4.2.2 <i>Håheller</i>	34
4.2.3 <i>Kallali</i>	35
4.2.4 <i>Songesand, inkl. Hatleskog, Helmikstøl og Kåsen</i>	35
4.2.5 <i>Vassbotn</i>	36
4.3 LOKALITETER UTEN RETT PÅ RMP-LYSEFJORDTILSKUDD	37
4.3.1 <i>Levik - Oanes</i>	37
4.3.2 <i>Eiane</i>	38
4.3.3 <i>Fossmork</i>	40

5. SAMLET VURDERING AV KULTURLANDSKAPSSTATUS OG DE VIKTIGSTE FAKTORENE FOR Å DRIVE SKJØTSELSARBEID.....	44
5.1 STATUS OG VIRKNING AV RMP	44
5.2 FAKTORER SOM HAR VÆRT DRIVENDE FOR SKJØTSELSINITIATIV I LYSEFJORDEN	46
6. DISKUSJON	49
6.1 KRITERIER FOR VALG AV OMRÅDER SOM BØR VÆRE MED I LYSEFJORDORDNINGEN	49
<i>6.1.1 Øy, holme eller veiløst område.....</i>	<i>49</i>
<i>6.1.2 Verdifulle kulturlandskap</i>	<i>50</i>
<i>6.1.3 Lysefjorden som reisemål for turisme og friluftsliv.....</i>	<i>52</i>
6.2 SAMLET VURDERING AV NEDSLAGSFELTET FOR LYSEFJORDORDNINGEN	54
7. KONKLUSJON	56
8. REFERANSER	57

FORORD

Fylkesmannen i Rogaland ønsket å evaluering av Lysefjordordningen i Regionalt Miljøprogram og utlyste i den forbindelse prosjektmidler til dette. Lysefjordordningen er en ordning som legger til grunn planlegging og oppfølging av restaurerings- og skjøtselstiltak i lokalt viktige jordbrukslandskap.

Ecofact ved Solbjørg Engen Torvik fått oppdraget fra Fylkesmannen i Rogaland å evaluere dette prosjektet ved befaringer og intervjuer. Gamle og nye områder skulle vurderes på nytt i forhold til hvorvidt de skulle omfattes av ordningen eller ikke.

Sandnes 03.03.2016

Solbjørg Engen Torvik,
Ecofact

SAMMENDRAG

Beskrivelse av oppdraget

Målet med prosjektet Kulturlandskap i Lysefjorden som ble startet i 2005, var å stimulere til aktivitet og drift på landbrukseiendommene langs Lysefjorden i tråd med den regionale satsningen på fjorden som kulturlandskap og reisemål med SMIL og RMP som virkemidler. Målet med dette prosjektet er å evaluere Lysefjordordningen i Regionalt Miljøprogram, gjøre en statusvurdering knyttet til den generelle tilstanden på områdene og vurdere dette i forhold til intensjonen med RMP. Undersøkelsen skal søke å finne ut i hvor stor grad RMP har vært drivende for initiativ og skjøtsel og gjøre en vurdering av hva som skal til for å opprettholde drift i prioriterte områder. Videre skal eventuelle nye områder vurderes i forhold til tilskuddsordningen.

Datagrunnlag

Datagrunnlaget som er benyttet er skjøtelsesplanene som ble laget i perioden 2004-2009, intervjuer med grunneiere og forpaktere, samtaler og eposter med aktører som har turisme- og friluftslivinteresser i Lysefjorden samt relevante karttjenester og annen søkbar informasjon på internett.

Resultater og konklusjon

Totalt sett vurderes Lysefjordordningen og RMP-Lysefjordtilskuddet å ha vært svært positivt for å opprettholde hevd i mange lokaliteter. I de fleste lokalitetene som hadde skjøtelsesplan var det gjort betydelig restaureringsarbeid og det var pågående årlig skjøtsel med beite eller slått. RMP-midler er en viktig forutsetning for at skjøtelsesarbeidet kan fortsette, mens skjøtelsesplan, oppfølging og SMIL-midler var viktig for at arbeidet ble satt i gang. Den viktigste drivende faktoren for skjøtelsesarbeidet er likevel indre motivasjon for å holde egen eiendom i hevd og ta vare på eldre kulturlandskap i nærmiljøet. Det er også viktig å bidra til at Lysefjordområdet er attraktivt for turisme og friluftsliv. Et viktig punkt noen trakk fram var viktigheten av at denne satsningen må være et samarbeid mellom flere aktører, grunneiere, forpaktere, kommune/stat og reiselivsaktører, og at det må gjelde hele området.

Det ble satt opp 3 kriterier som kan være førende for valg av lokaliteter / områder som skal omfattes av Lysefjordordningen. Området må

1. være øy, holme eller veiløs og/eller oppfylle de to neste kriteriene.
2. være et verdifullt kulturlandskap som ønskes ivaretatt og oppfylle kriterium 3.
3. ha en lokalisering og drift som bidrar i den regionale satsningen på Lysefjorden som kulturlandskap og reisemål.

Det anbefales det at Lysefjordbrua brukes som en ytre, geografisk grense for nedslagsfeltet for Lysefjordordningen. Videre anbefales det at Eiane og Fossmark innlemmes i ordningen sammen med de lokaliteten som allerede står nevnt i rettleidningsheftet. Lysebotn bør innbefatte alle landbrukseiendommer som ønsker å være med. Songesand bør innbefatte alle landbrukseiendommer langs Songesandsvegen til oppstigningen på Romaheia starter, slik det er i dag med Kåsen og Helmikstøl som de to øverste brukene. Dette er viktig for at skjøtelsesarbeidet og reiselivssatsningen i Lysefjorden skal føles som et felles løft for fjorden, og ikke skape splid og misnøye.

1. BAKGRUNN FOR PROSJEKTET

Prosjektet *Kulturlandskap i Lysefjorden* ble satt i gang av Forsand kommune i 2005. Målet med prosjektet *Kulturlandskap i Lysefjorden* var den gang å stimulere til aktivitet med rydding og drift på landbrukseiendommene langs Lysefjorden i tråd med den regionale satsningen på fjorden som kulturlandskap og reisemål. SMIL og RMP var virkemidler for å initiere og å gjennomføre tiltak. I perioden 2004-2009 ble det søkt SMIL-midler (økonomisk støtte til Spesielle miljøtiltak i landbruket) for å utarbeide skjøtselsplaner for mange eiendommer med kulturlandskap langs Lysefjorden og i Lysebotn. Videre kunne grunneier eller forpakter søke SMIL-midler til restaurering av disse arealene som deretter skulle skjøttes på årlig basis med slått eller beite. Den årlige skjøtselen skulle i stor grad være basert på tilskudd gjennom Regionalt miljøprogram.

Det var Ecofact som på den tiden het Naturforvalteren, som bistod i arbeidet med å utarbeide mange av skjøtselsplanene. Nå har Ecofact ved Solbjørg Engen Torvik fått i oppdrag fra Fylkesmannen i Rogaland å evaluere dette prosjektet.

1.1 Kort om tilskuddsordningen RMP

Regionalt miljøprogram er fylkesvise ordninger, basert på nasjonale føringer, for miljøtiltak i landbruket. Miljøprogrammene skal fremme særskilte miljømål i jordbruket:

- redusere forurensning til vann og luft
- ivareta kulturlandskap og kulturminner
- tilrettelegge for friluftsliv
- ivareta biologisk mangfold

I Fylkesmannens rettleidningshefte om Regionalt Miljøprogram i Rogaland for 2015, er det to punkter som gjelder skjøtsel av kulturlandskap og som det kan søkes tilskudd for innenfor Lysefjordordningen:

- *Slått av lokalt verdifulle jordbrukslandskap, gjelder fulldyrka og overflatedyrka jord*
- *Beite av lokalt verdifulle jordbrukslandskap*

De lokalt verdifulle jordbrukslandskapene er utvalgt innenfor ulike kategorier og hver lokalitet eller hvert område er bestemt på forhånd.

I Forsand kommune gjelder ordningen kategorien *Øyer/holmar/veglause område* og lokalitetene / områdene som er med er:

Høllesli, Habn, Bratteli, Bakken, Hatleskog, Helmikstøl, Kåsen, Kallastein, Håheller, Auglend, Lysebotn, Flørli, Kallali, Vika, Bergsholmen, Vassbotn og Songesand.

RMP-midlene som utbetales gjennom Lysefjordordningen kalles her for RMP-Lysefjordtilskuddet.

Ved gjennomgang av dette prosjektet med Fylkesmannens landbruksavdeling på møte 01.10.2015 ble det presisert at det i Lysefjordordningen ikke er lagt vekt på om områdene er veiløse, men på om de er synlige fra viktige turistmål og/eller ferdselsårer for turisme

og friluftsliv. Målet er å skape et fint og levende kulturlandskap rundt Lysefjorden. I tillegg skal områdene eller lokalitetene være bestemt på forhånd og være listet i rettleidningsheftet.

1.2 Målet med Lysefjordordningen og dette prosjektets mål

Målet med prosjektet *Kulturlandskap i Lysefjorden* var å stimulere til aktivitet og drift på landbrukseiendommene langs Lysefjorden i tråd med den regionale satsningen på fjorden som kulturlandskap og reisemål. SMIL og RMP var virkemidler for å initiere og å gjennomføre tiltak. Lysefjordordningen er en ordning hvor midler blir øremerket slått og beite i lokalt viktige kulturlandskap gjennom RMP-Lysefjordtilskuddet. Kriteriene for å kunne søke RMP-midler står i rettleidningsheftet for Regionalt Miljøprogram i Rogaland og er beskrevet i avsnitt 1.1 sammen med Fylkesmannens landbruksavdeling sin presisering av ordningens virkeområde.

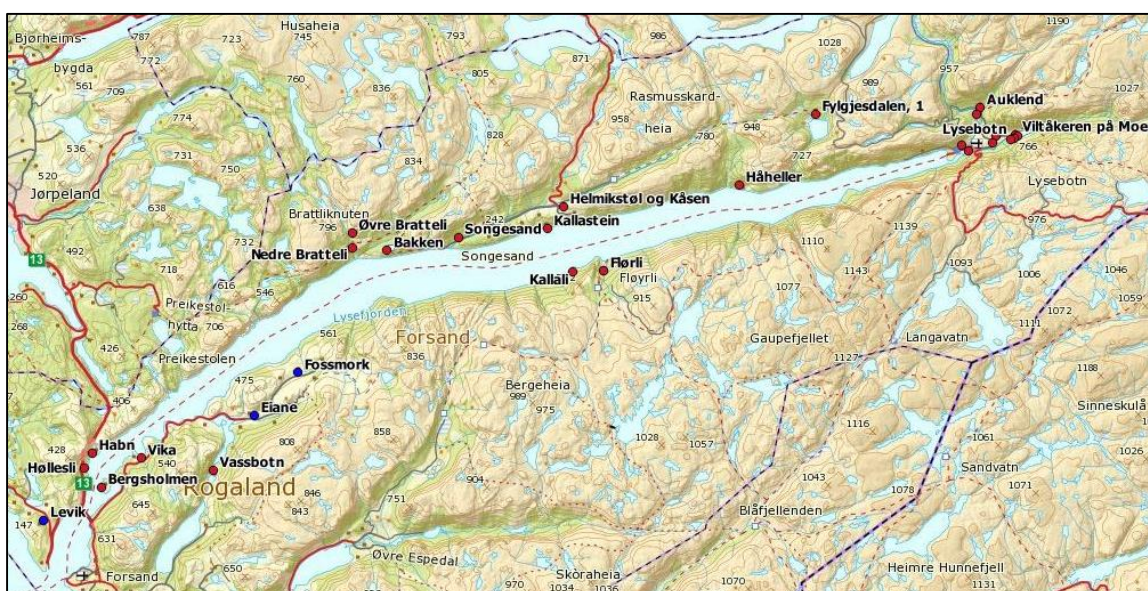
Målet med dette prosjektet er å evaluere Lysefjordordningen i Regionalt Miljøprogram gjennom å befare de enkelte planområdene hvor skjøtsel bestod i landskapspleie, gjøre en statusvurdering knyttet til den generelle tilstanden på områdene og se dette i forhold til intensjonen med RMP og dagens drift. Undersøkelsen skal søke å finne ut i hvor stor grad RMP har vært drivende for initiativ og skjøtsel i Lysefjorden og samtidig gjøre en vurdering av hva som skal til for å opprettholde driften i de prioriterte områdene.

Videre skal områder som i dag kan søke om RMP-tilskudd beskrives, samtidig som eventuelle nye områder skal vurderes i forhold til tilskuddsordningen. Tilskuddsordningens hensikt er å stimulere til aktiv skjøtsel av eldre, nedlagte gårdsbruk og gårdsbruk i fortsatt drift som bidrar til at Lysefjorden fremstår som et levende kulturlandskap for turister og andre besøkende.

Nå skal lokaliteter og områder vurderes på nytt i lys av målet med ordningen og intensjonen til Regionalt miljøprogram.

2. LOKALISERING AV PLANOMRÅDENE

Undersøkellesområdet dekker Lysefjorden fra munningen til og med Lysebotn (figur Figur 2.1). Det er kun områder der skjøtselen har vært av landskapsmessig karakter som er med i denne evalueringen. Totalt er 28 områder omtalt. De fleste er lokaliteter på enkelteiendommer med en grunneier og/eller en forpakter (25 stk.), mens tre andre er områder med flere eiendommer og eiere (Songesand, Eiane og Fossmork). Lysebotn er også enkelte ganger behandlet som ett område, men består av 10 lokaliteter med hver sin skjøtselsplan. Lokalitetene i et områdene behandles som en enhet fordi vurderingene med hensyn til om de er kvalifisert for RMP eller ikke vil være felles for alle. Skjøtselsplaner er, eller vil alltid være laget for enkeltlokaliteter. Totalt 21 av lokalitetene har skjøtselsplan som gjelder landskapspleie utarbeidet av Ecofact. Av disse er 20 berettiget økonomisk støtte over Regionalt Miljøprogram. To av områdene, Eiane og Fossmork, og en lokalitet, Levik, er i dag ikke omfattet av Lysefjordordningen og ikke berettiget RMP-Lysefjordtilskuddet.

Figur 2.1. Planområdet for evalueringen av Lysefjordordningen. Lokaliteter med rød prikk har i dag rett på RMP-Lysefjordtilskuddet. Lokaliteter med blå prikk er ikke omfattet av ordningen. I Lysebotn er ikke alle lokaliteter navngitt på kartet.

3. MATERIALE OG METODE

De tidligere skjøtselsplanene og fotografier fra disse områdene som ble tatt når planene ble skrevet, er tilgjengelige og brukt som sammenlikningsgrunnlag. I tillegg er ulike lag flyfoto brukt (Norge i bilder). Aktuelle grunneiere og/eller forpaktere har blitt kontaktet og intervjuet på telefon. I løpet av samtalen ble et spørreskjema gjennomgått for å kunne sammenlikne svar fra ulike aktører (tabell 3.1). De fleste lokalitetene er oppsøkt i felt i løpet av august og september for å vurdere dagens tilstand på arealene som ble omtalt i skjøtselsplanen. Noen grunneiere/forpaktere ble også møtt under befaring. Videre er folk fra kommunen og representanter fra turistnæringen kontaktet.

Tabell 3.1. Spørreskjemaet som ble brukt ved telefonintervju.

Lokalitet:

Navn:

Dato, tlf.:

Dato, besøkt:

		Villsau o.a.	Hvit sau	Geiter	Storfe	Annet	Slått
1	Hvilke dyr har du på beite? / Kun slått.						
2	Hvor mange dyr har du på beite i dag?						
3	Hvor stort areal brukes til beite som du får RMP-midler for?						
		Svært fornøyd	Fornøyd	Nøytral	Lite fornøyd	Misfornøyd	Vet ikke
4	Hvor fornøyd eller misfornøyd var du med skjøtelsesplanen som ble laget i perioden 2004-2008?						
5	Hva er du fornøyd/misfornøyd med?						
		I svært stor grad	I stor grad	I noen grad	I liten grad	I svært liten grad	Vet ikke
6	I hvor stor grad gjennomførte du restaureringsarbeidet?						
			Ja	Nei	Annet		
7	Har du fulgt opp skjøtelsesarbeidet slik planen la opp til i årene etterpå?						
8	Mener du at målene i skjøtelsesplanen har blitt oppnådd?						
		Svært sannsynlig	Ganske sannsynlig	Ikke sikker	Lite sannsynlig	Svært usannsynlig	
9	Hvor sannsynlig er det at du vil fortsette med skjøtelsesarbeidet?						
		Svært stor betydning	Stor betydning	Nøytral	Liten betydning	Svært liten betydning	
10	Hvor stor betydning har nivået på den økonomiske støtten for om du fortsetter med skjøtelsesarbeidet?						
			Kr/daa	Kr/dyr	Kommentar		
11	Kan du angi hva som vil være en kritisk grense ved RMP-midlene for om du fortsetter med skjøtelsesarbeidet?						
		Uinteressert	For liten økonomisk støtte	Praktiske hindringer	Annet	Egen kommentar	
12	Dersom du ikke søker RMP-midler, kan du angi noen grunn?						
	Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander?	Helte enig	Delvis enig	Nøytral	Delvis uenig	Helte uenig	Vet ikke
13	Det er viktig å ta vare på gamle kulturlandskap.						
14	Skjøtelsesplanen var en god inspirasjon til å starte med arbeidet.						
15	Bruk av villsau/villgeit gir for dårlig avkastning.						
16	Dagens (2014/15) RMP-midler gir passelig avkastning.						
17	Det er en viktig motivasjon at andre i samme området også driver med skjøtelsesarbeid?						
18	Hva mener du var drivkraften din for å gå i gang med skjøtelsesarbeidet?						
19	Hva mener du er drivkraften din for å fortsette med skjøtelsesarbeidet?						
	Vurder viktigheten av følgende faktorer for å drive skjøtelsesarbeid:	Svært viktig	Viktig	Nøytral	Lite viktig	Svært lite viktig	
20	Hjelp med skjøtelsesplan						
21	Eget ønske om å holde eiendommen i hevd						
22	Genuint ønske om å ta vare på eldre kulturlandskap						
23	Økonomisk motivert.						
24	Ønske om å opprettholde hevd i deler av Lysefjorden/Lysebotn.						
25	Ønske om å bidra til at Lysefjorden/Lysebotn blir et attraktivt reisemål/turistmål.						
26	Den økonomiske støtten må være av en viss størrelse for at det skal være interessant.						

4. GJENNOMGANG AV LOKALITETER

I 2004-2009 laget Ecofact (tidl. Naturforvalteren) mange skjøtselsplaner for Lysefjordområdet. Planene omfatter både landskapspleie og restaurering av bygninger og eventuelle kulturminner, blant annet restaurering av steingarder. Det er disse skjøtselsplanene det vises til i denne rapporten. Bare de planene, og de delene av hver planen som omhandler landskapspleie og skjøtsel av kulturlandskap som gir rett på RMP-Lysefjordtillegget, er undersøkt i denne studien. I tillegg er det tatt med områder som tidligere har mottatt RMP-tilskudd og eventuelt andre områder som kan være aktuelle for ordningen. Tabell 4.1 gir en oversikt over alle lokalitetene og områdene som er omtalt og hvilken sammenheng det er mellom dem, skjøtselsplan og RMP. Tabellen viser også om områdene er øy, holme eller veiløst område fordi det er oppgitt som et kriterium for RMP-tilskudd i henhold til veilederen for Regionalt miljøprogram (Fylkesmannen i Rogaland, se omtale i avsnitt 1.1).

Tabell 4.1. Oversikt over omtalte lokaliteter og områder. Skjøtselsplanene det vises til er kun planer laget av Ecofact (tidl. Naturforvalteren) i perioden 2004-2009. "rett til RMP" refererer til områdene listet i veilederen for RMP-tilskudd 2015 (Fylkesmannen i Rogaland) og omtales seinere som RMP-Lysefjordtilskuddet.

Lokaliteter/områder	med skjøtselsplan og rett til RMP	uten skjøtselsplan, med rett til RMP	uten rett til RMP, men vurderes	Øy, holme eller veiløst område
Bergsholmen	X			X
Bratteli, nedre og midtre	X			X
Bratteli, øvre	X			X
Bakken	X			X
Songesand	X			
Kallastein	X			X
Flørli	X			X
Fylgjesdalen	X			X
Lysebotn, fl. eiendommer:				
Auklend	X			X*
Tangen	X			X*
Hauane B&B	X			X*
Fossmark, Lysebotn	X			X*
Viltåkeren på Moen	X			X*
Tyttebæråkeren på Moen	X			X*
Elisabethmoen	X			X*
Kvednamoen	X			X*
Avantor, Geir Lyse	X			X*
Lyseterrassen	X, ikke søkt			X*
Høllesli	X			
Vika	X, ikke søkt			
Håhellar		X		X
Kallali		X		X
Vassbotn		X		X
Habn		X		
Songesand, fl. eiendommer: inkl. Hatleskog, Helmikstøl, Kåsen		X		
Eiane, fl. eiendommer			X	
Fossmork, fl. eiendommer			X	
Lekvik			X	

* Veiløs om vinteren

4.1 Lokalteter med skjøtselsplan for landskapspleie og rett på RMP-Lysefjordtilskudd

4.1.1 Bergsholmen

Bergsholmen ligger nokså langt ute i Lysefjorden, like vest for Lysefjordbrua. Holmen er åpen, uten skog og med mye berg i dagen og skrint jordsmonn. Likevel er det tydelige tegn til gjengroing, særlig i de bratte skrentene mot øst og sør. På nordvestsiden er jordsmonnet dypere og her er det kulturmarker med stedvis mye lauvtrær som danner små skogholt.

Skjøtselsplanen beskriver restaureringstiltak med rydding trær i flere områder omkring husene, i frukthagen og litt i tilknytning til kulturmarka. Videre skulle markene delvis slås og beites av sau, mens frukthagen skulle skjøttes med beskjæring og nyplanting.

Status

Eiendommen ble befart i august 2015. Det går sauer på beite på hele Bergsholmen. Beitetrykket synes stedvis for lavt på befaringsstidspunktet slik at det over deler av kulturmarka er mye høyt gras og strå, det er likevel lite oppslag av småtrær og busker. I andre deler av marka er beitetrykket passe. Høstbeite fører til tilfredsstillende beitetrykk for å opprettholde jordbruksområdene. Arealene drives i dag bare som beiter.

I skogområdene hvor det ble foreslått hogst og rydding av småtrær ser det ut til at tiltak ikke er gjennomført i henhold til skjøtselsplanen. Noe skog- og trefrydding er foretatt i områdene omkring husene, men trolig ikke nok og her er det nytt oppslag av unge trær. Det står fortsatt en del døde frukttrær og er ikke plantet nye. Det ble søkt om, og innvilget midler til fjerning av båtvrak. Dette er fjernet.

Foto: Roy Mangersnes

Fine åpne beiteområder på Bergsholmen ytterst i Lysefjorden.

Foto: Røy Mangersnes

Noe lavt beitetrykk i deler av marka.
Frukthagen er ikke ryddet.

Foto: Roy Mangersnes

Fin beiteskog som burde vært tynnet litt.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Det er ikke grunneier som driver eiendommen. Det har vært to forpaktere inne i bildet som begge er intervjuet.

- Alt av foreslått restaureringsarbeid er ikke gjennomført. Nåværende forpakter var ikke med fra starten, så han kunne ikke si noe om restaureringsarbeidet.
- Det går nå ca. 43 sauer og lam, av typen blåset sau, på Bergsholmen i beitesesongen fra midten av mai til ut på høsten. Sauene fortsetter å beite så lenge det er noe beiteverdi i marka, til oktober/november. Dermed blir det snaubeta om høsten.
- Indre motivasjon for å ta vare på kulturlandskapet ved å hode det åpent og i hevd samt å holde det fint turismen er viktigste drivkraft for skjøtselsarbeidet.
- Ut fra intervjuet kommer det tydelig fram at RMP-midlene er et viktig bidrag for at det fortsatt skal være beite på Bergsholmen fordi det er tungvint drift.
- Han mener nåværende sats er liten, men foreløpig velger han å fortsette.
- Det er usikkert om noe av arealet blir slått nå, men inntrykket tilsa ikke det.

Vurdering

Kulturlandskapet på Bergsholmen er åpent og fint, men med stedvis noe lavt beitetrykk. Det er viktig å opprettholde beitet utover høsten. RMP-midlene er et svært viktig bidrag for at det fortsatt skal være beite på Bergsholmen og beitetrykket synes tilfredsstillende for å opprettholde jordbruksområdene, men dette må vurderes og justeres jevnlig. Bergsholmen ligger strategisk til langt ute i Lysefjorden og er godt synlig både for turisttrafikken på fjorden, fra Lysefjordbrua og Nasjonal Turistveg Ryfylke og fra veien inn mot Eiane. Det er derfor viktig å opprettholde det åpne kulturlandskapet med beitemarker og hindre at holmen vokser igjen med skog.

4.1.2 Bratteli, Nedre og Midtre

Bratteli ligger som navnet tilsier i ei svært bratt li på nordsida av Lysefjorden, vest for Bakken og Songesand. Innmarka er ryddet for stein, og teigene er avgrenset av steingarder. Innmarka ble opprinnelig slått og beitet. Ved Nedre Bratteli finnes mange store, vide eiker og noen eldre styvingstrær. Stavanger Turistforenings løype *Lysefjorden rundt* går forbi Bratteli og det er T-merka stier i dette området.

Status

Eiendommen ble befart i august 2015. Kulturmarkene på Nedre og Midtre Bratteli er åpne og holdes i hevd med beite av sau, noen av ekstensive raser og noen norsk hvit sau. Da

skjøtselsplanen ble skrevet var det en del gjengroingsarter i innmarka, osp og eier, dette er borte nå og beitetrykket i den delen av marka der sauehuset står er godt, men likevel fantes partier med mer høyvokst gras. Bjørk og unge trær i kantene er fjernet og noen store eiketrær som hang innover marka er noe beskåret, men her kan det gjøres mer. I område 2 i skjøtselsplanen er einstape og mose fortsatt problemarter (se foto). Å øke lystilgangen, samt kalking kan redusere problemet med mose. Einstape bør aktivt bekjempes. I beitemarka vest for elva, område 3 i skjøtselsplanen, er beitetrykket for lavt og einstape er også her en problemart som bør bekjempes. Marka er likevel åpen og fin med lite gjengroingspreg. Høstbeite fører til god nedbeiting og er tilfredsstillende for å opprettholde jordbruksområdene. Det bør vurderes å hogge noe mer av bjørketrærne i nedre kant for at innsynet fra fjorden skal bli bedre.

Foto: Røy Mangersnes

Nedre Bratteli med våningshus og svært bratte beitemarker. Område 1 i skjøtselsplanen.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Nedre Bratteli, omr. 2 i skjøtselsplanen.

Foto: Roy Mangersnes

Nedre Bratteli, øst for elva, omr. 3 i skjøtselsplanen.

I Midtre Bratteli er det gjort mye restaureringsarbeid med fjerning av eier og bjørk i beitemarka. Området fremstår som åpent, men beitetrykket synes å være noe lavt. I tillegg til hogst i forhold til skjøtselsplanen er det etter dette foretatt mye hogst av skog nedenfor den svarte hytta. Eier av den svarte hytta, Jan Inge Bratteli, var mer enn villig til å bidra

med restaurerings- og skjøtselsarbeid dersom det er aktuelt. Han har ikke dyr, men kan bidra med hogst, rydding og steinarbeider (Jan Inge Bratteli, pers.medd.).

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Nedre og midtre Bratteli forpакtes og det var en forpакter som iverksatte skjøtselsarbeidet og hadde dyr på beite i starten, mens en annen har sauer på eiendommen nå. Oppsummeringen gjelder begge. En hytteeier bidro i restaureringsarbeidet og har fortsatt med rydding av skog også utenfor skjøtselsplanområdet. Han er fortsatt interessert i å være med på slikt arbeid, både hogst og eventuelle steinarbeider (Jan Inge Bratteli, pers.medd.).

- Både skjøtselsplanen, økonomisk støtte i form av SMIL-midler og oppfølgingen i starten var viktig inspirasjon for å komme i gang med skjøtselsarbeidet.
- Skjøtsel er viktig for å ta vare på eldre kulturlandskap og holde eiendommen i hevd.
- Skjøtsel med beitedyr er ikke økonomisk motivert, til det er det for lite å tjene. Dagens tilskudd er for lavt.
- Det er problematisk å holde sauene i riktig område, de har en tendens til å forsvinne for langt oppover lia.
- RMP-tilskuddet og nivået på dette, er likevel svært viktig for at skjøtselen skal opprettholdes. Dette viser i hvilken grad arbeidet blir ansett og satt pris på.
- Det er viktig å bidra til at Lysefjorden blir et attraktivt reise- og turistmål med levende kulturlandskap, derfor bør denne næringen i større grad være med på å finansiere arbeidet.
- At det er flere som driver med skjøtsel samme område er både inspirerende og viktig for å lage et helhetlig kulturlandskap.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Midtre Bratteli i 2015. Utsikt mot øst.

Foto: Roy Mangersnes

Midtre Bratteli i 2005 fra samme ståsted.

Foto: Roy Mangersnes

Midtre Bratteli med hytta til Jan Inge Bratteli.

Vurdering

Nedre, Midtre og Øvre Brattli vurderes her samlet. RMP-midlene bidrar i stor grad til å opprettholde jordbruksområdene i god hevd. Det er likevel vanskelig å få til godt nok beitetrykk i de øvre områdene i Bratteli fordi det er vanskelig å holde sauene innenfor rett område. Mulig det bør vurderes inngjerding for å få dette til, men det er et betydelig arbeid.

Bratteli er svært viktige områder å ta vare på med levende og aktiv skjøtsel, ved å holde landskapet åpent og ha sauer på beite. Verdien ligger blant annet i beliggenheten, den vanskelige tilgjengeligheten, vise de vanskelige driftsforholdene som var, at det er flere kulturmarker i nærheten av hverandre som er ganske godt vedlikeholdt med beite, at området har flere kultur- og naturverdier (f.eks. steingarder, naturtypen Store gamle trær av eik, styvingstrær, rødlistearten villeple (VU i siste utgave av rødlista, Henriksen og Hilmo 2015), samt at det er hytter som er i aktiv bruk. I tillegg synes Bratteli godt fra Lysefjorden og det er kai med mulighet for å legge inntil. Det er flere turstier gjennom området, blant annet Lysefjorden rundt-løypa.

4.1.3 Bratteli, Øvre

Øvre Bratteli ligger ovenfor Nedre og Midtre Bratteli i samme svært bratt lia på nordsida av Lysefjorden. Innmarka er ryddet for stein, og teigene er avgrenset av steingarder. Innmarka ble opprinnelig slått, men store deler var på 2000-tallet preget av gjengroing med einer og bjørk. Turistforenings T-merka sti går gjennom dette området.

Status

Eiendommen ble befart i august 2015. Beitemarka fremstår nå som fin, stedvis jevnet, åpen og ryddet. Stedvis ligger fortsatt hauger med rydningskvist. Innmarka er synlig fra fjorden og den er blitt større enn den var før restaureringen. Det ene tuntreet som står ved hytta er intakt, mens det andre bare har ei grein med blader igjen. Beitetrykket er likevel for lavt til å klare å holde oppslag av einer og bjørk borte. Einstape er stedvis en problemart der det har vært ryddet.

Foto: Roy Mangersnes

Foto: Roy Mangersnes

Utsikt fra hytta i øst mot hovedhuset og uthuset. Bildet til venstre er tatt i 2015, bildet til høyre er fra 2006.

Øvre Bratteli med utsikt mot fjorden fra bak hovedhuset. Det ene tuntreet er nesten helt dødt.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Beitearealet er felles for hele Bratteli og spørsmål angående årlig skjøtsel med beite er omtalt i avsnitt 4.1.2. Siden sauehuset står i Nedre Bratteli er beitetrykket best der.

- Skjøtelsesplanen og SMIL-midler var svært viktig for oppstart av skjøtelsarbeidet. Det har blitt holdt dugnader i ettertid for å vedlikeholde det åpne landskapet og det er planer om å rydde nye områder av den opprinnelige innmarka.
- Det er et problem at sauene trekker oppover mot fjellet og beitetrykket i innmarkene blir redusert, samtidig som det er vanskelig å ha kontroll på sauene. Saueholdet oppleves derfor svært arbeidskrevende.
- Det er svært viktig å ta vare på eldre kulturlandskap.
- Det er vanskelig å få gjort store endringer på eiendommen fordi det involverer så mange eiere.

For vurdering, se forrige avsnitt, 4.1.2.

4.1.4 Bakken

Bakken gard er i kommunal eie etter at Johannes Bakken gav eiendommen til Forsand kommune i 1973. Skjøtelsesplanen ble laget i 2005 og revidert i 2008. Hovedhuset på Bakken leies ut av Forsand kommune og er i relativt god stand, mens Stavanger Turistforening disponerer løa som står åpen. Den er gratis å bruke fordi den er i så dårlig stand. Turistforenings løype *Lysefjorden rundt* går forbi Bakken gård og det er flere T-merka stier i området. Turistforening ønsker å bygge ny eller restaurere det gamle huset.

I henhold til skjøtselsplanen skulle restaureringsarbeidet bestå i at alt av yngre bjørk skulle fjernes, mens større trær skulle tynnes fra fire ulike delområder. I tillegg skulle einer fjernes. Styvingstrærne skulle stå. Videre la planen opp til slått og beite innmarka.

Status

Eiendommen ble ikke befart i 2015. Etter opphørt driften i forbindelse med eierskiftet, bar kulturlandskapet preg av gjengroing. Restaureringsarbeidet ble i stor grad gjennomført (Erik Mile Strand, pers.medd.). Dette viser også på flybilder av området (Norge i bilder). Det synes likevel som om ett av delområdene ikke er ryddet for trær i så stor grad planen la opp til. Dette ble også bekreftet i intervjuet. Det var for lite penger til at de klarte å gjøre alt de ønsket. Forsand jeger og fiskeforening har holdt dugnad på Bakken (Forsand JFF). Saubeite bidrar i stor grad til å opprettholde de åpnete arealene som jordbruksområder ved å beite ganske snaut i løpet av sesongen.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Ulike personer, samt kommunen og Turistforeningen har vært inne i bildet på denne eiendommen. Brit Marit Knudsen i kommunen og Eirik Mile Strand er kontaktet på telefon. Det er sistnevnte som er blitt intervjuet da det er han som har sau på beite i området.

- Skjøtselsplanen samt SMIL-midler til dette var en viktig katalysator for av restaureringsarbeidet. Det ble gjennomført mye restaureringsarbeid, bla. styving av trær, men det var for lite både penger og folk til at alt ble ferdig.
- Ryddingen muliggjorde sauehold i området og det skjottes nå med ca. 10 sauer på beite. Dette antallet bør økes både for bedre lønnsomhet og for et høyere beitestrykk som hindrer oppvekst av nye trær. Per dags dato kan en ikke ha flere sauer på beite på grunn av begrenset beiteverdi i marka. Det trengs å bli ryddet større arealer.
- Den viktigste drivkraften for å drive skjøtsel med beitedyr på Bakken er at det er en hobby og at det er viktig å ta vare på gamle kulturlandskap og opprettholde hevd i Lysefjordområdet.
- Den økonomiske støtten og nivået på denne er likevel svært viktig for å opprettholde videre skjøtsel. Området ligger tungvint til og arbeidet krever mye tid.
- Å holde kulturlandskapet i Lysefjorden åpent er svært viktig både med tanke på det enkle friluftslivet og at fjorden skal være et attraktiv reisemål for turistene, men da er det også viktig at andre aktører ønsker å satse på Bakken og videreutvikle stedet.
- Videre påpekes viktigheten av at det er flere som bidrar ved å skjytte andre kulturlandskap i Lysefjorden og at en har en gjeng en kan jobbe sammen.

Vurdering

RMP-midler er en viktig støtte for å opprettholde fortsatt beite, men like viktig er SMIL-midlene som muliggjør rydding og dermed økt antall sauer på beite. Avkastningen er liten når en har få dyr samtidig som skjøtselseffekten er mer begrenset. Uten en god dose egeninteresse for sauehold og syn for verdien av å ta vare på eldre kulturlandskap knyttet til Lysefjorden, ville RMP-midlene vært alt for små. Det er viktig at kommunen og Turistforeningen satser på Bakken for at området skal fortsatt å være attraktiv for turistnæringen og det dermed skal være aktuelt med hevdaktivitet.

4.1.5 Songesand

Songesand ligger på nordsiden, omtrent midtveis i Lysefjorden. Skjøtselsplanen som ble laget i 2009 gjelder en av eiendommene i det midterste kulturlandskapet. Songesand er derfor også omtalt, i mer detalj, i kapittel 4.2, avsnitt 4.2.4.

Status

Songesand ble ikke befart i 2015 da skjøtselsplanen som skulle evalueres ikke var fulgt opp. Tilstanden på kulturlandskapet i Songesand er forverret som følge av at ikke skjøtselsplanen ble fulgt opp og rydding gjennomført (Kjetil Moen, pers.medd.), samt Norge i bilder). Gjengroingen har i de fleste områdene gått sin gang og trær og einer sprer seg mange steder. Noen steder, f.eks. omkring husene er det foretatt noe rydding, usikkert til hvilket formål dette har vært. Det er ikke foretatt vurdering av type jordbruksareal i dette området.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Grunneier er intervjuet.

- Arbeidet med skjøtselsplanen ble oppfattet positivt av initiativtaker.
- Ingen restaurering av kulturlandskapet ble likevel gjennomført.
- Praktiske hindringer og uenighet mellom grunneier og han som skulle utføre arbeidet oppgis som noe av årsaken.
- Andre årsaker som ble nevnt er at det ikke var noen felles forståelse mellom grunneiere i Songesandområdet at det er viktig å rydde på egen eiendom for å holde bygda i hevd. Savnet samarbeid.
- Etter god hjelp og støtte i starten oppgis manglende oppfølging fra kommunen også som en årsak til at initiativet stoppet opp.

Vurdering

Det er ikke søkt om RMP-midler. Songesand vurderes likevel å ha stor verdi som kulturlandskap fordi det er ei hel lita bygd og har hatt samfunnsstrukturer som skole og bedehus mens den ennå var uten vei. Veien har gjort bygda lettere tilgjengelig og bedret forholdene for aktivt skjøtselsarbeid. Bygda og kulturhistorien er viktig for turisme og friluftsliv i Lysefjordområdet.

4.1.6 Kallastein

Gården Kallastein ligger som en grønn oase på en lav odde som stikker ut av bergveggen på Lysefjordens nordside. Når en kjører forbi med båt på fjorden kan en se alle de 5 bygningene. Restaureringsarbeidet skulle bestå i rydding og fjerning av skog/krattskog. Eikeskogen mot øst skulle tynnes for å gi store eiketrær bedre lys og større plass, samt å gi bedre innsyn til kulturmarka fra fjorden på vei utover. Videre skulle innmarka skjøttes med sauebeite. Kallastein er en interessant lokalitet for Lysefjorden Utvikling, men det trengs mye arbeid og samarbeid for at lokaliteten skal kunne brukes av turistnæringen.

Status

Eiendommen ble befart i august 2015. Den generelle tilstanden på kulturmarkene på Kallastein er redusert på grunn av opphørt beite og ingen rydding de senere år, men kulturmarkene og områdene rundt husene er likevel på langt nær ødelagte. Det er store åpne beitearealer og mange steder vil sauer alene klare å redusere oppsprett av lauvtrær.

Andre steder må det ryddes igjen. Det var ikke gjort restaureringsarbeid i krattskogen mot øst og i eikeskogen som vender ned mot Lysefjorden i øst. Deler av låven er rast sammen.

Foto: Roy Mangersnes

Fin innsikt fra Lysefjorden.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Tidligere forpakter ble intervjuet.

- Forpakter var svært fornøyd med hjelp til skjøttselsplan og oppfølging i starten. Restaureringsarbeidet ble sett på som vellykket.
- I ca. 5 år etter at skjøttselsplanen ble laget ble området skjøttet og beitet med 30 sauer (norsk hvit sau) og 6 hereford ammekyr med kalver.
- Skjøtsel opphørte fordi leieavtalen gikk ut og eiers helse forhindret ny avtale.
- Indre motivasjon for å ta vare på gamle kulturlandskap i Lysefjorden var viktigste drivkraft for skjøttselsarbeidet, men uten den økonomisk støtten RMP-Lysefjordtilskudd gir er det likevel ikke mulig. Dagens nivå på RMP er for lav.
- Det er viktig for friluftsliv og turisme at kulturlandskapene holdes åpne. Å bidra til at Lysefjorden har et levende kulturlandskap og blir et turistmål oppleves viktig.

Foto: Roy Mangersnes

Kallastein august 2015.

Foto: Roy Mangersnes

Kallastein november 2004.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Foto: Roy Mangersnes

Kulturmarka foran låven. Låven er rast sammen i den ene enden, men inni det er fortsatt kulturhistorisk interessante gjenstander og innredning.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Foto: Roy Mangersnes

Kulturmarka bak låven er fortsatt svært fin. Uten krattskogen i bakgrunnen i bildet til høyre og med en åpnere eikeskog nedenfor ville det vært fin utsikt innover Lysefjorden.

Vurdering

Kallastein vurderes som et viktig kulturlandskap i Lysefjorden blant annet fordi det ligger så nært til fjorden, har bryggeanlegg som en kan legge inntil med egen båt og det har hatt gode restaureringsmuligheter. Dessverre har vestenden av låven rast sammen, men fortsatt har loven innhold som er verd å ta vare på. Eikeskogen mot øst trenger sårt tynning for å bevare naturverdier. Dette vil gi innsyn til mark fra Lysefjorden øst for Kallastein.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Ei av de store eikene i skogen mot øst.

4.1.7 Flørli

Flørli ligger på sørsiden, omtrent midtveis i Lysefjorden. Flørli består i stor grad av enkle boliger, med tilhørende hage. Sentralt i den vesle bygda ligger den gamle kraftstasjonen som nå er turiststasjon. De 4444 trappene som går opp på fjellet var en gang «anleggsvei» for kraftverket, men er nå turistattraksjon og utgangspunkt for fjellturer i kontrastfylt terreng. Flørli har tilbud som overnatting, kafe, telt-mark, kunstgalleri og "bibliotek" (Ryfylke Friluftsråd). Både Ryfylke Friluftsråd, Stavanger Turistforening og Lysefjorden Utvikling er viktige aktører i utviklingen av Flørli for turisme og friluftsliv.

Status

Flørli ble ikke befart i 2015, men intervju med Kåre Nilsen og Roar Larsen samt flyfoto (Norge i bilder) ligger til grunn for vurderingene. Tilstanden på kulturlandskapet i Flørli er blitt mye mer åpent etter omfattende rydding de senere år. Etter å ha vært svært gjengrodd er mye skog ryddet og bygda er betydelig mer synlig fra fjorden med hus, hager, beitemarker og veier. Likevel gjenstår det trolig noe i forhold til skjøtelsesplanen, særlig nederst mot sjøen, i områdene 1, 2 og 3. Dette kan nok også skyldes ulik oppfatning blant hytteeiere av hvor og hvor mye som skal tas ned av trær og skog. Samtidig er det ryddet skog i områder som ligger utenfor de avgrensede områdene planen. De områdene som er ryddet sammenfaller godt med det som er avmerket som innmarksbeite i Kilden Arealinformasjon (NIBIO). I skjøtelsesplanen var skjøtelsesarealene ikke detaljert avgrenset på kart fordi grensene gir seg naturlig mot hage, vei, o.l.

Flyfoto av Flørli fra 2013 (t.v.) og 2003 (t.h.). Fotokilde: Norge i bilder.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

- Kåre Nilsen har stått for organiseringen av restaureringsarbeidet hvor hytteeiere, Ingvar Blychert, Ryfylke Friluftsrådet, Stavanger Turistforening og innleide folk har deltatt. Målene i skjøtelsesplanen er stort sett oppnådd, men noe gjenstår fortsatt.

- Hjelp med skjøtelsesplan, godt samarbeid, at området er blitt åpne, fine og synes bedre fra fjorden og at arbeidet blir satt pris på, er alle motiverende faktorer som er viktige for at restaurering og skjøtsel med beitedyr ble satt i gang og fortsetter.
- Det går 20 sauer pluss lam av ekstensive raser på vårbeite fra april til juni. Når turist- og hyttesesongen starter for fullt tas sauene bort. Sauene slippes ut igjen på høstbeite fra september til området er nedbeitet. I 2014 viste det seg å være for lavt beitetrykk om høsten og derfor ble antallet økt til 20 sauer i 2015.
- Det oppleves svært viktig å ta vare på og holde i hevd de eldre kulturlandskapene i Lysefjorden. Landskapet blir åpent og fint for hytteeiere, friluftsfolk og turister.
- I tillegg er det svært viktig å bidra til økt friluftsliv og at Lysefjorden blir et attraktivt reise- og turistmål.
- Økonomisk støtte i form av RMP-Lysefjordtilskuddet er likevel ikke uvesentlig, og dette må ikke reduseres i forhold til dagens nivå som oppleves for lavt i forhold til investert arbeidsinnsats. Skal sauer være gode skjøtelsesarbeidere er det best med nøysomme og ekstensive raser og at disse om høsten beiter til det ikke er mer mat, dvs. at de ikke blir store og feite og avkastningen derfor blir lav.

Vurdering

Skjøtelsesplan og tilskuddsordningene SMIL og RMP har vært svært viktige faktorer for restaurering og skjøtsel i Flørli. RMP-midlene bidrar til stor grad til å opprettholde jordbruksarealet ved at området blir høstbeitet til vegetasjonen er nedbeitet. Sauetallet vurderes og justeres ut fra beitetrykket om høsten. Flørli er et svært viktig område både for turisme og friluftsliv og det har mange tilrettelegginger for denne virksomheten. Det er derfor svært viktig at dette område holdes i hevd og framstår som et levende kulturlandskap. Selv om det er en del idealisme i skjøtelsesarbeidet er det nødvendig at arbeidet støttes med tilstrekkelige økonomiske midler.

4.1.8 Fylgjesdalen

Fylgjesdalen er en tilnærma sirkelrund dal på nordsida av Lysefjorden. Fylgjesdalsvatnet ligger i dalbunnen med bratte fjellsider langs vatnet på øst-, sør og sørvestsiden. I nord ligger gården Fylgjesdal som var bebodd frem til 1964. I dag brukes den bare periodevis av eierne. I tillegg har det kommet noen nyere hytter i området. Områder nordvest for vatnet ble brukt som beite. Her ligger ei hytte nå.

Status

Fylgjesdalen ble ikke befart i 2015 fordi skjøtelsesplanen i liten grad var fulgt opp. Innmarka er fortsatt åpen og fin, men bjørk, rogn og einer vokser seg større for hvert år og begynner å spre seg utover i marka. Det er rydda noe einer i området mot nordvest. Vedhogst er foretatt ved hovedhuset. Det går totalt ca. 200 sauer og lam på beite om sommeren. Utenfor de områdene som har vært dyrka, har landskapet spredt tresetting i boreal lynghei og står i fare for å gro igjen, men det er fortsatt store, fine og åpne arealer dominert av lyng.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

En av grunneierne er intervjuet.

- Det har blitt gjort lite restaureringsarbeid i henhold til skjøtelsesplanen.
- Turistforeningen var inne i bildet, men det ble aldri noe mer. Det opplevdes som om de rotet situasjonen til.
- Sameie med mange eiere og uenighet er hovedårsaken til at lite ble gjort.

- Drivkraften for å ha dyr på beite er godt sommerbeite, eierskap og tilknytning. Det er et sterkt ønske om å ta vare på egen eiendom og holde i hevd dette fine, gamle kulturlandskapet.
- Det er et generelt ønske om å bidra til økt friluftsliv og turisme i Lysefjordområdet.
- Det er viktig motivasjon at også andre i samme området driver med skjøtselsarbeid.
- Økonomisk støtte er helt nødvendig for å kunne gjøre aktivt restaurerings- og skjøtselsarbeid. Dagens støtte gjennom RMP er helt på grensa til at det strekker til.

Vurdering

RMP- Lysefjordtilskuddet er viktig for fortsatt skjøtsel, men sauebeite var etablert før ordningen og vil sannsynligvis fortsette uavhengig av tilskuddet. Fylgjesdalen er ikke synlig fra fjorden, men ses fra Kjerag og fjellplatået på sørsiden av Lysefjorden. Turistforeningens stier går gjennom Fylgjesdalen. Videre er det et spesielt og unikt kulturlandskap. Det er et viktig område både for friluftsliv og fotturisme.

4.1.9 Auklend

Auklend ligger sammen med Tangen øverst oppe i fjellsida nord for Lysebotn og mellom to greiner av Stølsåna som renner sammen nedenfor Tangen. Veien som går forbi fører opp mot fjellet og til Lyse sine kraftinstallasjoner.

Skjøtselsplanen beskriver restaureringstiltak med rydding trær i flere områder, blant annet i frukthagen, langs et steingjerde og ellers for å åpne opp gjengrodde områder og for å gi bedre lysinnstråling på innmarka. Årlig skjøtselsarbeid skulle bestå i slått av innmarka 1-2 ganger årlig og med mulighet for beite av sau.

Status

Eiendommen ble befart i september 2015 og det er tydelig at kulturlandskapet holdes i hevd. Områdene er ryddet slik skjøtselsplanen la opp til, og innmarka slås som avtalt 2-3 ganger hvert år. Steingardene kommer tydeligere fram som resultat av hogst av gjengroingstrær. Arealene beites ikke.

Innmarka fra veien og oppover mot Auklend er tydelig holdt i hevd med slått slik skjøtselsplanen anbefaler.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

- Grunneier var svært fornøyd med skjøtselsplanen som ble laget i 2005/2006 og den oppfølgingen kommunen, ved landbrukssjefen, hadde. Restaureringsarbeidet har blitt gjennomført med SMIL-midler og den årlige skjøtselen følges fortsatt opp.
- Indre motivasjon for opprettholde et åpent og levende kulturlandskap og bidra til økt turisme er viktig drivkraft for skjøtselsarbeidet.
- Det er viktig at Lysebotn fremstår som ei levende bygd både for de som har tilknytning hit og for turistnæringen.
- Viktigst var det likevel at noen satte i gang prosessen med skjøtselsplan og at det er god oppfølging av arbeidet. Det er svært viktig at arbeidet viser igjen og at noen setter pris på det.
- Den årlige støtten ved RMP er viktig, men har ikke vært avgjørende de siste årene. At det ikke er blitt søkt de siste årene skyldes svakere oppfølging fra kommunen med blant annet manglende timeskjema. Likevel vil det søkes om støtte også for disse årene i ettertid.

Vurdering

Skjøtselsplan, SMIL-midler og RMP-tilskudd har vært og er viktige faktorer for å opprettholde skjøtsel i området. Kulturlandskapet her er godt synlig både fra Lysebotn og ikke minst fra veien som er innfartsåren ned til Lysebotn. Det er derfor et kulturlandskap det er viktig å opprettholde med åpne beitemarker og unngå at det vokser igjen med skog.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Utsikt mot Auklend og Tangen fra Lyseveien ned mot Lysebotn.

4.1.10 Tangen

Tangen ligger like sør for Auklend øverst opppe i fjellsida nord for Lysebotn. Veien som går forbi fører videre opp mot fjellet og til Lyse sine kraftinstallasjoner. Tangen danner et opphøyd parti mellom to greiner av Stølsåna som møtes like nedenfor og kulturlandskapet er derfor godt synlig.

Status

Tangen ble befart i september 2015. Det er tydelig at eiendommen har blitt godt skjøttet i lang tid, også før skjøtelsesplanen. Dyrka mark rundt våningshus og låve slås årlig og holdes lavt. Her det det ingen tegn til gjengroing. Stølseieendommen ovenfor veien er mye større grad preget av gjengroing, særlig av bjørk, men også av gran. På stølseieendommen er det bygningsmassen som er prioritert i skjøtelsammenheng. Stølsvollen foran huset er åpen og slås. Granplantingen bak stølshuset som skulle være juletrær er ikke redusert og trærne egner seg ikke lenger som det. Det er ikke beite eller slått i dette området.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Kulturmarkene foran våningshus og låve.

Foto: Solbjørg E. Torvik

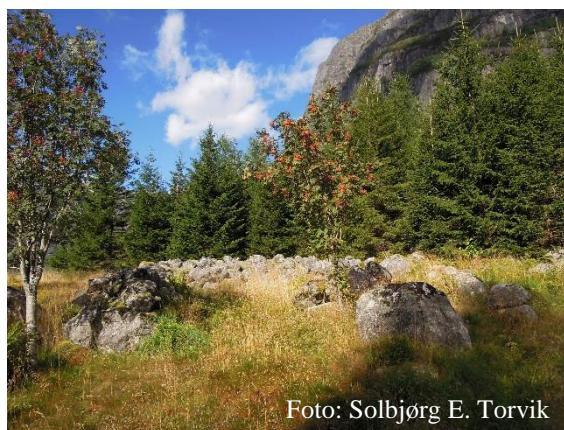

Foto: Solbjørg E. Torvik

Stølsvollen foran huset er fint holdt med slått, mens bak huset synes hevdens fraværende og grantrærne egner seg trolig ikke til juletrær lenger. Disse burde vært fjernet.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Grunneier er intervjuet.

- Skjøtelsesplan og oppfølging fra kommunen i starten opplevdes veldig positivt.
- Idealisme og indre motivasjon for å vedlikeholde egen eiendom og opprettholde et levende kulturlandskap er viktigste drivkraften for arbeidet.
- Å bidra til økt turisme i Lysebotn er også svært viktig.
- Den økonomiske støtten og størrelsen på denne er likevel viktig og må stå i forhold til arbeidet dersom skjøtelsesarbeidet skal fortsette. Dagens nivå på RMP er for lav.
- Det vurderes å sette sau inn i skjøtelsesarbeidet, men det krever en del inngjerding og bedre ferister i veien. Til dette trengs økonomisk støtte.
- At Lysebotn framstår slik at det blir et attraktivt reise- og turistmål er viktig, men da må det også hogges mer skog og åpnes opp flere steder slik at reisende får utsikt og innsyn til kulturlandskapene. Dette gjelder f.eks. langs Lyseveien som er adkomstveien til Lysebotn.
- Det er viktig at andre i området også driver aktivt skjøtsel slik at helheten til lokalsamfunnet ivaretas.

Vurdering

Tangen ligger sammen med Auklend øverst oppe i fjellsida nord for. Kulturlandskapet her er godt synlig både fra Lysebotn og ikke minst fra veien som er innfartsåren ned til Lysebotn. Det er derfor et kulturlandskap det er viktig å opprettholde med åpne beitemarker og unngå at det vokser igjen med skog. Skjøtelsesplan, SMIL-midler og RMP-tilskudd har vært og er viktige faktorer for å opprettholde skjøtsel i området.

4.1.11 Hauane Bed & Breakfast, Lysebotn

Hauane Bed & Breakfast i Lysebotn drives av Kjell Jostein Lyse og Aud Eli Hana Lyse. Gården drives som overnattingssted for turister og tradisjonell gårdsdrift har opphørt. Sauedrift er tatt opp igjen både for å hjelpe til med landskapspleien og fordi det gir opplevelsverdi til turistene.

Status

Eiendommen ble befart i september 2015. Restaureringsarbeid er gjort i henhold til skjøtelsesplanen og 50 vinterfôra villsauser er med på å vedlikeholde restaureringsarbeidet. Mye skog og småtrær er ryddet i de foreslåtte områdene nede ved gården, på myra og oppe ved Kongssteinen. Området rundt Kongesteinen og langs stien fremstår nå som fint og åpent sammenliknet med før restaureringsarbeidet, men beitetrykket synes å være for lavt slik at det preg av begynnende gjengroing. Bjørk og bjørnebær/bringebær er på vi opp igjen. Sauene har lett for å trekke oppover og er vanskelige å holde på rette plassen. Det vil kreve svært mye tid, penger og krefter å gjerde inn området.

Grunneier har, på eget initiativ, også hogd en del skog i skråningen fra veien og ned i elvejuvet nord for Kongssteinen. Dette var ikke del av skjøtelsesplanen, men er gjort for å åpne opp landskapet og få fram og synliggjort spennende naturelementer for de besøkende.

De åpne åkrene slås i tillegg til å beites. Marka rett vest for gårdsbygningene er fulldyrka over et større område enn det som er avmerket i kartet Kilden Arealinformasjon (NIBIO).

Foto: Solbjørg E. Torvik

Ved Kongssteinen (til venstre i bildet) er det gjort omfattende rydding og området fremstår som fint og åpent.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Foto: Solbjørg E. Torvik

Stien ved Kongssteinen kommer fint fram og det er åpne områder med god utsikt.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Foto: Solbjørg E. Torvik

Likevel er det tydelig at lavt beitetrykk flere steder er i ferd med å føre til ny gjengroing. Vansker med å holde sauene på riktig sted, nevnes som årsaken til dette.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Grunneier og driver av Hauane bed & breakfast er intervjuet.

- Skjøtelsplan, god oppfølging og SMIL-midler var viktige faktorer i oppstarten.
- Viktigste drivkraft i skjøtelsarbeidet nå er egeninteresse for å ta vare på eiendommen og kulturlandskapet, og samtidig bidra til at Lysebotn blir et attraktivt reise- og turistmål. Motivasjonen til skjøtsel er i stor grad drevet av entusiasme for at egen bedrift skal gå godt. I den forbindelse er det svært viktig at områdene rundt fremstår fine, velholdte og godt skjøttet.
- Det gjøres fortløpende rydding av trær og busker der det måtte trenge og sauene settes på beite etter behov, men det er likevel å komme over alle områdene som trenger skjøtsel. Områdene er store og tilveksten er stor.
- Beitetrykket er flere steder for lavt, særlig omkring Kongssteinen. Årsaken er i stor grad at det er vanskelig å holde dyra i riktig område, inngjerding svært krevende.
- Den økonomiske støtten som RMP-midler gir for sauehold er av underordnet betydning og det er ikke blitt søkt om støtte hvert år.
- Det er viktig motivasjon at flere i samme område driver med skjøtelsarbeid.

Vurdering

RMP-Lysefjordtilskuddet har hatt mindre betydning for skjøtelsarbeidet her. Det viktigste har vært initiativet med skjøtelsplan og faglig og økonomisk støtte til restaureringsarbeid i tillegg til egeninteressen for kulturlandskap og skjøtsel. Det er svært viktig å holde kulturlandskapet på Hauane Bed & Breakfast i hevd ved å rydde skog og holde denne åpen ved beiting. Dette er viktig både for kulturlandskapsverdiene og ikke minst for reise- og turistlivet til Lysebotn. Skjøtelsplan og SMIL-midler var viktige i oppstarten, nå er RMP-tilskudd av underordnet betydning.

4.1.12 Viltåkeren på Moen

Viltåkeren ligger på Moen, og utgjør sammen med Tyttebæråkeren, Kvednamoen og Elisabethmoen det innerste kulturlandskapet i Lysebotn før dalen smalner inn slik at kun elva utgjør dalbunnen. De to åkrene er delt på langs med et nytt nettinggjerde.

Status

Eiendommen ble befart i september 2015. Viltåkeren er i dag ei graskledd eng med enkelte einerbusker og en del stein. Graset består av kulturmarksarter og litt urter, og den gjødsles jevnlig. Enga beites av 100 voksne sauer pluss lam av ekstensive raser. Beitetrykket ser passe ut, selv om det på befaringstidspunktet var en del høyt gras og strå. Det er ingen gjengroing i marka.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Grunneier og han som har sauer på eiendommen er intervjuet.

- Skjøtelsplan, god oppfølging og SMIL-midler var viktige faktorer i oppstarten. I tillegg var avgjørende for gjennomføringen at skjøtelsplanen tillot bruke av maskinelt utstyr.
- Egeninteresse for å ivareta egen eiendom, eldre kulturlandskap og bidraget til å gjøre Lysebotn attraktiv som reise- og turistmål er også viktige faktorer for å fortsette med skjøtelsarbeidet. Det var planer om et opplevelsesopplegg knyttet til området, men dette er ikke blitt realisert.
- Den økonomiske støtten i form av RMP har mindre betydning enn trivselen det gir å drive med sau. Det antas at støtten er omtrent halvparten av de faktiske utgiftene.

- Det er viktig motivasjon at flere i samme område driver med skjøtselsarbeid.

Utsikt fra Lyseveien mot Moen hvor Viltåkeren, Tyttebæråkeren, Kvednamoen og Elisabethmoen ligger.

Foto: Solbjørg E. Torvik

I vest er lokaliteten grønn og passelig beitet.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Stedvis er det svært steinete mark.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Lenger inn er graset høyere og beitetrykket lavere.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Den delen som var ment som viltåker er inngjerdet.

Vurdering

RMP-tilskuddet har mindre betydning for skjøtselsarbeidet fordi det er andre faktorer som er viktigere. Beiteregimet er tilfredsstillende til å opprettholde jordbruksverdiene. Det viktigste har vært initiativet med skjøtselsplan og faglig og økonomisk støtte til restaureringsarbeid i tillegg til egeninteressen for kulturlandskap og skjøtsel.

4.1.13 Tyttebæråkeren

Tyttebæråkeren grenser til Viltåkeren med ei rett linje i form av gjerde i sør. Som navnet tilsier skal det ha vært en spesielt god tyttebærlokalitet. Tidligere ble det hentet 70-80 liter tyttebær på eiendommen.

Status

Eiendommen ble befart i september 2015. Tyttebæråkeren er i dag svært gjengrodd med einer, noe bjørk og partier med gran langs gjerdet. Området er ikke egnet som beite slik det er nå. Lyngarter er på sterk tilbakegang.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Grunneier og to forpaktere er kontaktet.

- Skjøtselsplanen ble aldri fulgt opp fordi det ikke ble gitt anledning til å bruke maskiner for å fjerne einerbuskene.

Foto: Solbjørg E. Torvik

Tyttebæråkeren til venstre og Viltåkeren til høyre i bildet.

4.1.14 Kvednamoen / Elisabethmoen

Elisabethmoen ligger sørvest for Tyttebæråkeren og grenser til denne med et lavt steingjerde. Kvednamoen ligger sørvest for Elisabethmoen på andre siden av elveløpet.

Status

Eiendommene ble befart i september 2015.

Kvednamoen ble ryddet i 2005/6 og framstår nå som ei fin, graskledd beitemark. Det går stier inn i området fra brua. Tilstanden på Kvednamoen er god.

Elisabethmoen har et område som ikke har vært så gjengrodd med einer, mens et annet har hatt tilnærmet like stor tetthet av einer som den tilgrensede Tyttebæråkeren. Tilstanden på Elisabethmoen er i ferd med å bli bedre da det under befaring i 2015 var det pågående, manuell rydding av einer i dette området. Einer ble kuttet ned og kvistavfall ble brent. Langs elva er det en del bjørketrær som skaper variasjon og ly for vilt og fisk.

Det har vært vanskelig å få tak i riktige personer for disse to lokalitetene. Barna til Kåre Lyse skal nylig ha startet manuell rydding på Elisabethmoen.

Foto: Solbjørg E. Tørvik

Kvednamoen.

Elisabethmoen. Einer kuttes ned og kvistavfallet brennes.

4.1.15 Lyseterrassen, Midtre Lysebotn

Lokaliteten Lyseterrassen ligger vest for Stølsåna og like under den bratte fjellsida på Litle Ramnafjellet nordøst for bebyggelsen i Lysebotn.

Status

Lokaliteten var utilgjengelig og ødelagt på befaringstidspunktet på grunn av Lyse sin anleggsvei i forbindelse med oppgraderingen av kraftstasjonen. Av flybilder er det tydelig at ryddingen i området har vært omfattende og at tilstanden sannsynligvis har vært god.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Forpakter er intervjuet.

- Skjøtselsplanen var ok. Området ble ryddet i henhold til skjøtselsplanen og det ble satt ut noen få sauer av både ekstensive raser og norsk hvit sau, samt noen geiter.
- Drivkraften bak skjøtselen var idealisme på vegne av kulturlandskapet og Lysebotn, eget ønske av å ha beitedyr, samt turismen.
- Økonomisk støtte i form av RMP er ikke benyttet.

Vurdering

RMP har ikke vært et viktig virkemiddel. Området er nå ødelagt for videre skjøtsel.

4.1.16 Fossmark, Lysebotn

Skjøtselsplan ble laget for to lokaliteter på Fossmarks eiendom i Lysebotn. Lokalitetene ligger på en høyde sentralt i dalen langs hovedveien.

Status

Lokalitetene ble befart i september 2015. Det er ikke gjort restaureringsarbeid i de to lokalitetene. Deler av den ene lokaliteten slås jevnlig og det går sauer på beite. Beitetrykket er stort nok til å opprettholde de åpne arealene.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Forpakter er intervjuet.

- Restaureringsarbeidet ble ikke gjort i henhold til skjøtselsplanen. Praktiske hindringer og at jobben virket for stor til å gå i gang med ble nevnt som årsak.
- Beting av sau fant sted også før skjøtselsplanen og har fortsatt etterpå. Det går 35-40 sauer på hele høyden de to lokalitetene er en del av.
- Viktigste drivkraft i skjøtselsarbeidet er idealisme og egeninteresse på grunn av tilknytning til stedet og ønske om å ta vare på kulturlandskapet i Lysebotn ved å holde det i hevd.
- Det er også viktig å bidra til at Lysebotn forblir et attraktivt reise- og turistmål.
- Det blir tydelig gjennom intervjuet at RMP-Lysefjordtilskuddet er et viktig bidrag for at skjøtsel opprettholdes i områder som er så tungdrevne som Lysebotn i og Lysefjorden fordi det ellers er tidkrevende drift. Graset tas ut som fôr og fraktes med båt fra Lysebotn.

Vurdering

Det aktuelle skjøtselsområde er godt synlig for alle besøkende til bygda. Det synes derfor å være et viktig område å opprettholde skjøtsel i. RMP-midler har ikke vært den opprinnelige drivende kraft for skjøtsel med beitedyr og slått, men uten RMP-Lysefjordtilskuddet vil skjøtsel opphøre. Skjøtselen bidrar i stor grad til å opprettholde jordbruksområdene i det østlige området (i hht. skjøtselsplanen) som er mest åpent og delvis blir slått.

4.1.17 Avantor, Geir Lyse

Lokaliteten ligger på begge sider av hovedveien nede i Lysebotn og grenser mot både Lyseåna og Stølsåna.

Status

Alle de fire delområdene i skjøtselsplanen har vært gjenstand for omfattende restaurering med rydding av einer og trær. Områdene har deretter blitt beitet av sau og/eller slått. Resultatet har vært vellykket og områdene har framstått åpne og i god hevd noen år.

I seinere tid er mye av arealene blitt tatt i bruk til blandeverk og anleggsområde for Lyse og Statnett. I tillegg skal flere arealer tas bruk etterhvert.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Forpakter er intervjuet.

- Tilstanden på kulturlandskapet ble svært god etter omfattende rydding.

- Initiativtaker var svært godt fornøyd med skjøtselsplanen og mener at den var viktig inspirasjon til å starte opp.
- At det ble gitt anledning til å bruke maskiner til arbeidet var også viktig for gjennomføringen. Det ble utviklet en krattknuser som «spiser» store einerbusker fra toppen og nedover samtidig som materialet flises opp.
- Ønske om å ta vare på egen eiendom og å holde kulturlandskapet åpent og i hevd er svært viktige faktorer i det skjøtselsarbeidet som er gjort og fortsatt drives.
- I tillegg er det viktig å bidra til at Lysefjorden/Lysebotn fortsatt blir et attraktivt reise- og turistmål. Da må landskapet pleies og holdes åpent.

Vurdering

RMP-Lysefjordtilskuddet har vært viktig i skjøtselsarbeidet og beteregimet har opprettholdt god hevd i området så lenge det var tilgjengelig. Flørli er et svært viktig område både for turisme og friluftsliv og det har mange tilrettelegginger for denne virksomheten. Det er derfor svært viktig at dette område holdes i god hevd.

4.1.18 Høllesli

Høllesli ligger på nordsiden av Lysefjorden, 1,5 km nord for Lysefjordbrua og visa vi Bergsholmen. Landskapet heller mot øst ned til fjorden, men kulturlandskapet og gården ligger litt opp fra fjorden, på begge sider av fylkesvei 13. Fra Høllesli er det utsikt langt innover Lysefjorden, helt til fjorden gjør en sving ved Bratteli.

Status

Skjøtselsplanen ble skrevet i 2007. Det er ikke gjennomført rydding i henhold til planen, lokaliteten er derfor ikke befart. Grunneier ble kontaktet, men var lite villig til å gi informasjon.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

- Kun få sauer går i områdene.
- Ellers ingen kommentar.

Vurdering

Høllesli-gården ligger slik til at den er godt synlig fra en stor del av Lysefjorden og ligger rett fram når en seiler utover i fjorden. Om området faktisk er synlig vil i stor grad avhenge av om det er ryddet områder som gir kontrast mot skogen. Plasseringen og synligheten gjør at området vil kunne være et fint kulturlandskap langs Lysefjorden dersom det holdes i god hevd.

4.1.19 Vika

Vika ligger på sørsiden av Lysefjorden, i ei vik omtrent 3 km nordøst for Lysefjordbrua. Det er to eiendommer i Vika. Kulturmarkene går helt ned til fjorden og noen av husene ligger også helt i sjøkanten. I vest strekker et nes av lave bergknauser med grunnlendt mark seg utover i fjorden og ytterst finnes to holmer som sauene går ut på ved lavvann. Vika er godt synlig fra fjorden og de ytterste områdene brukes en del av båtturister. Kulturlandskapet er også synlig fra veien som passerer mot Eiane og Fossmork.

Status

Eiendommen ble befart fra fjorden i august og fra veien i september 2015. Det er gjennomført rydding i beitemarksområder i henhold til skjøtselsplanen, men det gjenstår å rydde bergknausene på neset. Tilstanden på kulturlandskapet i Vika er god, det samme gjelder bygningmassen som er med på å gi området et fint uttrykk.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

- Grunneier var godt fornøyd med skjøtselsplanen. Han fikk arbeidet gjort ved hjelp av innleid arbeidskraft, men den økonomiske støtten var for liten, så prosjektet gikk med tap.
- Området er etterpå blitt skjøttet med beite av sau, slik planen la opp til, men antallet sauer er ikke blitt øket fra 5 til 20-25 dyr slik tanken var.
- Det er ikke søkt RMP-tilskudd for beite. Årsaken som ble oppgitt var at det uansett ville være lite å tjene.
- Den viktigste drivkraften for skjøtselsarbeid og sauehold er ønsket om å holde egen eiendom i hevd og hindre gjengroing. Det er også svært viktig å ta vare eldre kulturlandskap.
- Det er også svært viktig å bidra til at Lysefjorden er et attraktivt reise- og turistmål.

Vurdering

RMP-Lysefjordtilskuddet har ikke hatt noen virkning på skjøtselsarbeidet da det ikke er søkt slike midler. Beteregimet opprettholder god hevd i området. Vika er et viktig område både for turisme på grunn av beliggenheten helt ned til fjorden. Det vurderes derfor svært viktig at dette område fortsetter å holdes åpent og i hevd. For friluftslivet kan de ytterste holmene og neset brukes til rast og landing.

4.2 Lokalteter uten skjøtselsplan, men som har rett på RMP-Lysefjordtilskudd

4.2.1 Habn

Habn ligger på nordvestsiden av Lysefjorden, like nord for Høllesli og Lysefjordbrua.

Status

Jordbruksområdene i Habn er blitt regulert til hytter. Videre omtale og vurdering utgår.

4.2.2 Håheller

Håheller ligger helt nede ved sjøen på nordsiden av Lysefjorden, ca. 8 km vest for Lysebotn. Det går sti gjennom området, men denne er stedvis nokså gjengrodd. Viktigste stien går fra Håheller til Håhellerstølen opp Storlia. Denne krysser Turistforeningsløypa *Lysefjorden rundt*.

Status

Lokaliteten ble ikke befart i 2015 da det ikke ble laget skjøtselsplan for eiendommen i prosjektperioden og det er aldri søkt om RMP-midler for Håheller. Innmarka er i liten grad preget av gjengroing, men har spredte einerbusker. Innmark og frukthagen har begge tidligere blitt skjøttet godt med slått og periodevis beite. Det har ikke blitt slått på Håheller

de siste 15-20 årene, men sau har beitet årlig. Det ble likevel skrevet skjøtelsesplan for lokaliteten i 2011 fordi Lysefjorden Utvikling ser muligheter for å utvikle Håheller i forhold til turisme og friluftsliv. For å hindre gjengroing bør lokaliteten fortsatt skjøttes med slått og/eller beite for å hindre gjengroing.

Foto: Roy Mangersnes

Foto: Roy Mangersnes

Håheller sett fra et utsiktspunkt på Håhellerneset. Litt einer i innmarka på Håheller. Foto fra 2011.

Vurdering

Håheller er et svært fint område som ligger helt ned til fjorden og det er derfor godt synlig for turisme og friluftsliv på fjorden og stedvis fra fjellområdene over, blant annet Kjerag-platået. Det er viktig kulturhistorie knyttet til stedet og det er derfor viktig at område holdes i hevd. Lokaliteten kvalifiserer for RMP i dag.

4.2.3 Kallali

Kallali ligger på sørsiden av Lysefjorden, ca. 1 km vest for Flørli. Det går en enkel sti hit fra Flørli. Det er planer om å tilrettelegge stien for bedre adkomst fra Flørli (Lysefjorden Utvikling). Lysefjorden Utvikling ser muligheter for å utvikle Kallali i forhold til turisme og friluftsliv.

Status

Lokaliteten ble ikke befart i 2015 da det ikke ble laget skjøtelsesplan for eiendommen i prosjektperioden og det er aldri søkt om RMP-midler for Håheller. Lokaliteten består av noen åpne arealer av både fulldyrka og overflatedyrka mark, samt innmarksbeite. Det er likevel noe gjengroingspreg ved at trær sprer seg langs kanter og utover i marka. Lokaliteten bør få skjøtelsesplan og skjøttes med slått og beite for å opprettholde hevd og hindre ytterligere gjengroing.

Vurdering

Kallali er et svært fint område som ligger helt ned til fjorden og det er derfor godt synlig for turisme og friluftsliv på fjorden. Det er viktig kulturhistorie til stedet og det er derfor viktig at område holdes i hevd. Lokaliteten kvalifiserer for RMP i dag.

4.2.4 Songesand, inkl. Hatleskog, Helmikstøl og Kåsen

Songesand ligger på nordsiden, omtrent midtveis i Lysefjorden. Bygda har siden 1994 hatt veiforbindelse over fjellet mot Årdal. Før det var båt på fjorden eneste transportmulighet. Nå går ferja på Lysefjorden innom hver dag. Bygda Songesand strekker seg fra fjorden og oppover dalen langs Dalaåna til Helmikstølen hvor veien starter den bratte oppstigningen

mot fjellet. Bygda innbefatter flere kulturlandskap og gårdsbruk, blant annet Songesand nede ved sjøen, Hatleskog, Moen, Sørvoll og Solbakk midtveis opp i dalen og Helmikstølen og Kåsen øverst. Songesand har vært ei lita, veiløs bygd med skole og bedehus og med lang historie. Skolen ble nedlagt i 1969 (Visit Lysefjorden) og det er få fastboende igjen i bygda. Ingen driver gården på fulltid som eneste inntekt nå. Både Stavanger Turistforening og Lysefjorden Utvikling er viktige aktører i utviklingen av Songesand for turisme og friluftsliv. Skole og bedehus er i disse dager lagt ut for salg og det er ønskelig at disse blir brukt på en slik måte at det trekker folk til bygda (Audun Rake, pers. medd.).

En skjøtselsplan ble laget av Ecofact i 2009 for en av eiendommene, men det er flere eiendommer som mottar RMP-Lysefjordtillegget og dermed allerede har en skjøtselsplan eller de skal få laget en i ettertid. Noen eiendommer har nylig hatt et eierskifte.

Status

Songesand ble ikke befart i 2015. Det er ikke gjort noen systematisk rydding av kulturlandskapet etter skjøtselsplan, men er det i varierende grad foretatt rydding og hogst av trær i beitemark og omkring boliger (jf. Norge i bilder).

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

To av brukene er nylig tatt over av nye eiere som ikke er kommet helt i gang enda. Disse ser at kulturlandskapet har grodd til de seinere år på grunn av manglende vedlikehold, blant annet fordi de eldre eierne ikke har kommet over alt. De signaliserer entusiasme og innsatsvilje for å vedlikeholde eiendommene. På Kåsen er det 96 norsk hvit sau som beiter området. På Hatleskog er det 28 villsauger pluss lam som skal beite og bidra til å holde kulturlandskapet åpent.

- Den viktigste drivkraft i skjøtselsarbeidet er idealisme og interesse for å ta vare på egen eiendommen og holde kulturlandskapet åpent og i hevd.
- For flere på Songesand er det en mindre viktig faktor å bidra til at Lysefjorden blir et attraktivt reise- og turistmål.
- RMP-Lysefjordtilskudd er svært viktig og helt nødvendig for at områdene skal kunne holdes i hevd.

Vurdering

Songesand er et svært viktig kulturlandskap i Lysefjordområdet, men ikke alle delene ses fra fjorden. Det skjøtselsarbeidet som gjøres her inne begrunnes ofte med at det er viktig å ta vare på egen eiendom som nå fungerer som fritidseiendom. Jordbruksdrift og skjøtsel er tidkrevende og på grunn av den avsidesliggende plasseringen, selv om det går vei hit nå. Støtte i form av RMP-Lysefjordtilskudd er derfor svært viktig og helt nødvendig for at områdene skal kunne holdes i hevd. Økonomien er ikke den viktigste faktoren, fordi støtten er ikke så stor at en tjener noe, men det er viktig for ikke å gå i minus og dermed kunne fortsette med skjøtselsarbeid.

4.2.5 Vassbotn

Vassbotn ligger i sørenden av Eiavatnet og mellom dette og Vassbotnvatnet. Det er ingen vei hit, men det går T-merka sti hit langs vatnet fra Eiane og fra Haukali. Ellers brukes båt på vatnet. Vassbotn ligger litt tilbaketrukket fra Lysefjorden og er ikke synlig fra fjorden. Området er heller ikke synlig fra Prekestolen. Gården ligger i en smal dal med fjellsider og

skogkledde åser på begge sider og er derfor mest synlig fra noen av de nærliggende toppene, som for eksempel Kvassnosfjellet og Taraldsknuten nord for Eiavatnet. Det er ingen tilrettelegging for turisme eller friluftsliv annet enn T-merka sti. Denne stien forlenger Turistforeningens løype *Lysefjorden rundt* helt ned mot bebyggelsen i Forsand.

Status

Vassbotn ble ikke befart i 2015. Intervju og flybilder ligger til grunn for vurderingen. Det er ryddet mye einer og trær på Vassbotn, statusen på kulturlandskapet er blitt svært god i forhold til hvordan det var. Slåtte/beitemarka på begge sider av bekken er godt ryddet helt nord til det smaleste, og det er også ryddet i et beite som ligger ned til Eiavatnet. Videre er det nokså nylig ryddet et stort areal sørøst for huset som var svært gjengrodd med einer. Beitemarka som ligger litt nord for huset er også ryddet betydelig og gitt mer åpent areal.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Tidligere forpakter ble intervjuet.

- Det var ca. 6-7 mål åpent beiteareal før ryddingen startet, nå er det over 40 mål.
- Det har vært 15-20 sauer på beite fram til avtalen gikk ut i 2014.
- Den viktigste drivkraft i skjøtselsarbeidet var interesse for å ta vare på det gamle kulturlandskapet og holde det åpent og i hevd. Vassboten er ei gjemt perle.
- Uten den økonomisk støtten som RMP-Lysefjordtilskudd gir ville det ikke vært mulig gjøre denne jobben. En tjener ingenting, men økonomien gikk i null.

Vurdering

Kulturlandskapet på Vassboten har blitt mye mer åpent enn det var for 10 år siden. Einerkrattet er borte fra beitene og det er større åpne beitearealer med god beiteverdi. RMP-Lysefjordtilskuddet har hatt stor betydning for skjøtselsarbeidet her. Det viktigste har likevel vært initiativet med skjøtselsplan og faglig og økonomisk støtte til restaurering i tillegg til idealisme og egeninteressen for kulturlandskap og skjøtsel.

4.3 Lokalteter uten rett på RMP-Lysefjordtilskudd

Områdene som omtales her består stort sett av mange eiendommer eller lokaliteter. De er valgt ut på grunnlag av tidligere praksis i kommunen i forhold til utbetaling av RMP-Lysefjordtilskudd og på grunn av lokalisering og eller tilknytning til Lysefjorden.

4.3.1 Levik - Oanes

Levik og Oanes ligger på vestsiden, ytterst i Lysefjorden, fra Oanes kai og ca. 1,5 km nordover. Området ligger sør for Lysefjordbrua. Landskapet heller ned mot Lysefjorden og kulturlandskapet går ned til fylkesvei 13. Området har innsyn fra ytre del av Lysefjorden, omtrent fra Bergsholmen, og det synes svært godt fra Lysefjordbrua og fra Forsand sentrum. Det går en rundtur på T-merka sti fra Levik og opp på Sökkaknuten. Ellers ingen tilrettelegging for turisme eller friluftsliv.

Levik har mottatt RMP-Lysefjordtilskudd noen år, det er derfor dette området er omtalt. Det er utvidet med de andre jordbruksområdene i nærheten mot Oanes som vurderes å ha tilsvarende forhold. Disse områdene er likevel ikke vurdert i forhold til tilstand, bare i forhold til om de bør inkluderes i Lysefjordordningen.

Levik, status

Lokalitetene ble ikke befart i 2015. Intervju og flybilder ligger til grunn for vurderingen. Det ble utarbeidet skjøtselsplan for Levik i 2009. Skjøtselsområdene i denne planen ligger øverst på Levik. Det har blitt ryddet mye einer i de to beitemarkområdene i henhold til skjøtselsplanen. Status er vurdert som god og beiteverdien i marka er blitt mye bedre nå når lyset slipper til og konkurransen med einer er borte.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Grunneier er intervjuet.

- Skjøtselsplan, SMIL-midler og god oppfølging var viktige faktorer i oppstarten.
- Mye ble ryddet, men likevel gjenstår noe på grunn av for lite penger.
- Områdene er etterpå blitt skjøttet med ekstensive saueraser, villsau, svartfjes og gammelnorsk spelsau, totalt 130 vinterfôra sau pluss lam.
- Drivkraften bak skjøtselarbeidet er ønsket om å ta vare på egen eiendom og å holde kulturlandskapet åpent og i hevd. I tillegg anses saueholdet som hobby.
- Hvor stor betydning RMP-tilskuddet har hatt er usikkert. Det synes ikke å være avgjørende for beitet, men er viktig for ikke å gå med tap.

Vurdering

Kulturlandskapet på Levik har blitt mye mer åpent enn det var for 6-8 år siden. Beitearealene er større, åpne og med bedre beiteverdi. RMP-Lysefjordtilskuddet har hatt stor betydning slik at arbeidet går i null økonomisk. Det er likevel ikke avgjørende for om skjøtsel med sauer fortsetter.

4.3.2 Eiane

Eiane ligger langs veien som går fra Forsand til Fossmork og er ei lita bygd med flere gårdsbruk. Nedre Eiane ligger vest for Eiavatnet og går helt ned til Lysefjorden, mens Øvre Eiane ligger i Eianedalen øst for vatnet. Nedre Eiane er synlig fra en begrensa del av Lysefjorden, mens Øvre Eiane ligger i skjul for fjorden bak ei rekke med lave fjell. Selv om gårdsbrukene med dyrka marker og innmarksbeiter ligger nede i dalen strekker eiendommene seg over fjellene og ned mot Lysefjorden eller oppover på andre siden av dalen slik at det blir innsyn fra fjellplatået på nordsiden av Lysefjorden. Kulturlandskapet på Nedre Eiane og deler av Eiavatnet synes fra Preikestolen.

Turistforeningen har T-merka sti som starter fra Eianedalen og går via Vassbotn til Haukali og det er mange flere turmuligheter som starter etter å ha kjørt opp svingene i Skrøyla. Herfra er det utsikt til Preikestolen og mange stier starter her, både lokale og T-merka stier. Stavanger Turistforenings løype *Lysefjorden rundt* kan starte her hvor en går til Vinddalen. Veien gjennom Eiane blir dermed en gjennomfartsvei for dem som vil bruke stiene i dette området. I Eiane ligger den relativt nye sjokoladefabrikken *Lysefjorden sjokolade* som bygger på svært lokal utnyttelse av ressurser og markedsfører Lysefjorden som reise- og turistmål med dens attraksjoner og historie.

Status

Eiane ble befart i september 2015, men uten å gå inn i kulturmarksområdene. Vurderingene er tatt på grunnlag av intervjuer, flyfoto og befaringen.

I Eiane er det ingen skjøtselsplaner i regi av Ecofact. Det er derfor ikke mulig å vurdere skjøtsel i forhold til en plan, men en kan se ved bruk av ulike lag flyfoto (Norge i bilder)

at det har blitt ryddet arealer. Flere steder i dalen, oppover i de skogkledde liene og mot fjellet, har det vært betydelig rydding av trær og einer for å bedre beiteverdien i innmark og utmark som har grodd igjen med skog og busker. Det er flere områder innover Eiadalen og oppover mot Skrøyla som har fine innmarksbeiter som bør beites. Det ble gitt RMP-Lysefjordtilskudd til disse gårdsbrukene i en periode på noen år, siste gang i 2013. Tilstanden i Eiane vurderes som god da dette er et levende kulturlandskap i aktiv drift som holdes i hevd med slått av åker og eng og beite i innmark og utmark. Det er i seinere år ryddet i gjengrodd beitearealer som skjøttes av sau for å vedlikeholde det åpne kulturlandskapet. Det er likevel flere steder der det fortsatt kan ryddes og beites for å restaurere beitearealer som er i ferd med å gro igjen.

Gårdsbrukene i Eiane er større enn mange av de eldre kulturlandskapene innover i Lysefjorden og drives med aktiv gårdsdrift i dag.

Oppsummering av intervjuundersøkelsen

Det er her gjort en samlet oppsummering av de fire intervjuene av grunneiere som ble foretatt. Alle har mottatt RMP-Lysefjordtilskuddet i en periode tidligere.

- Alle utenom en hadde sauer nå. To av grunneierne hadde stor besetning med sau (90-100 dyr), mens en hadde 30 + lam.
- Han som ikke har sauer nå, hadde 10-15 norsk hvit sau tidligere, i tillegg til melkekyr. Han har tanker om å starte opp igjen med dyr, men da med villsau og ammekyr av slike raser som er gode til å holde kulturlandskapet åpent.
- Hos de tre som fortsatt har sauer er hele eller deler av besetningen av ekstensive raser eller med ekstensive raser mer eller mindre innblandet med norsk hvit sau.
- De ekstensive rasene er mer hardføre og bedre til å rydde i kulturlandskapet som er i ferd med å gro igjen eller nylig ryddet. Dette oppgir de som årsak til at de har disse rasene, - de ønsker at sauene skal bidra til holde kulturlandskapet åpent.
- Viktigste drivkraft for å drive med skjøtselsarbeid er for alle et ønske om å holde egen eiendom fin og kulturlandskapet i hevd og for å kunne overlevere gården i god stand til neste generasjon dersom det er aktuelt.
- Alle mener også at det er viktig for turisme og friluftsliv i området at kulturlandskapet holdes i hevd og at det er fint når turistene kommer forbi. Likevel er det ulike følelser i forhold til turismen fordi turister og friluftsfolk ikke alltid oppfører seg slik grunneier ønsker på sin eiendom eller fordi det til tider kan bli for mange av dem, for tett innpå privatlivets fred i ei lita bygd.
- På spørsmål om RMP-Lysefjordtilskudd er det ikke uventet at alle mener det er et viktig tillegg og synd at det ikke gis i Eiane lenger. De opplever at gårdsdriften ikke kaster nok av seg i forhold til innsatsen. Ekstensive sauerase gir lavere avkastning enn andre, men det er likevel disse som kan bidra best i skjøtsel av slike arealer de har mye av og som så fort gror igjen. Gårdsbrukene er små og det er ikke lett å utvide driften. Noen inngår avtaler med andre grunneiere og slik skaffer ekstra beite. Dette gir i tillegg merarbeid, gjerne i form av reise og/eller rydding.

RMP-Lysefjordtilskudd er ikke avgjørende for at det er drift på gårdsbrukene i dette området fordi gårdsdrift er levebrødet eller deler av det, for dem som bor her. Dessuten vil områdene gro igjen med einer og skog dersom de ikke holdes i hevd og det aktivt jobbes med å holde kulturlandskapet åpne med beite og rydding.

Eiane ligger i et område som brukes både av turister og friluftsfolk. Eiane har ikke mye tilrettelegging for denne virksomheten, men sjokoladefabrikken med utsalg og kurs, flere T-merka stier samt parkeringsplassen på Skrøyla som er utgangspunktet for mange flotte turer er slike tilrettelegginger.

Utsikt fra Preikestolen-området mot Nedre Eiane og Eiavatnet (Fotokilde: Wikipedia).

4.3.3 Fossmork

Fossmork ligger i enden av veien som går gjennom Eiane og består også av flere gårdsbruk. Fossmork ligger høyere enn Eiane og har ikke fjell som skygger mot Lysefjorden. En ser ikke Myrane på Fossmork fra Lysefjorden, men deler av Indre og Ytre Fossmork kan en se fra små partier av fjorden. Preikestolen ligger tvers over fjorden fra Fossmork. Herfra får en derfor et helt annet perspektiv på det populære turmålet som er Turistforeningens mest populære fjelltur (NRK Rogaland, Turistforeningen). Tilsvarende vil det være god utsikt fra Preikestolen til Fossmork der kulturlandskapet trer fram i andre farger og danner kontraster mot skogen og fjellknausene rundt.

Status

Eiane ble befart i september 2015, men uten å gå inn i kulturmarksområdene. Vurderingene er tatt på grunnlag av intervjuer, flyfoto og befaringen. Heller ikke her er det ikke laget skjøtselsplaner i regi av Ecofact (tidl. Naturforvalteren) og vurderingene er de samme som for Eiane. RMP-Lysefjordtilskuddet ble også gitt til disse gårdsbrukene i en periode på noen år, siste gang i 2013.

Gårdsbrukene på Fossmork er også større enn mange av de eldre kulturlandskapene innover i Lysefjorden og drives med aktivt, men gårdsdriften er ikke stor nok til at dette er hovedarbeidet for driveren. Eventuelt brukes eiendommen som tilleggsjord/tilleggsbeite til annet gårdsbruk.

Tilstanden på Fossmark er generelt god da dette er et levende kulturlandskap hvor det er ryddet arealer trær og einer for å bedre beiteverdien i innmark og utmark som har grodd igjen og hvor brukes sauer eller storfe for å vedlikeholde kulturlandskapet. Det er likevel mange steder der det fortsatt kan og bør ryddes og beites for å restaurere beitearealer som er i ferd med å gro igjen.

Foto: Roy Mangersnes

Myrane på Fossmork sett fra veien, med fjellpartiet med Preikestolen i bakgrunnen.

Resultat av intervjuundersøkelsen

Det er her gjort en samlet oppsummering av de fire intervjuene som ble foretatt. Det er fire gårdsbruk hvor alle har mottatt RMP-Lysefjordtilskuddet i en periode tidligere.

- De fleste har sauer av ekstensive raser, men delvis innblandet med noe norsk hvit sau. På ett av brukene er det 6 hereford/aberdeen angus kjøttfe som beiter.
- Viktigste drivkraft for å drive med skjøtselsarbeid er ønske om å ta vare på egen eiendom og holde den fin.
- Det gis uttrykk for at det også er svært viktig at eldre kulturlandskap blir holdt i hevd. Det handler om kulturhistorie og røtter.
- Det er viktig for turisme og friluftsliv at kulturlandskapet holdes i hevd og at det er fint, likevel er ikke for turismen de driver gårdene.
- Eldre kulturlandskap er ofte tungdrevne, små og i vanskelig terreng. Det er nødvendig med økonomisk støtte for at det skal svare seg og være interessant å investere tid og krefter i dette arbeidet. Dersom det er viktig for reiselivet at

kulturlandskapet holdes i hevd, bør disse aktørene og/eller Staten være med å finansiere dette.

- På spørsmål om RMP-Lysefjordtilskudd er det ikke uventet at alle mener det er et viktig tillegg og synd at det ikke gis i Fossmork lenger. Gårdsdriften kaster ikke nok av seg i forhold til innsatsen. Ekstensive sauerase gir lavere avkastning enn andre, men det er likevel disse som bidrar best i skjøtsel av gjengroingsarealer. Gårdsbrukene er små og det er ikke lett å utvide driften.

Vurdering

Kulturlandskapet på Fossmork holdes i god hevd av grunneiere eller andre som har dette som levevei, enten alene eller i tillegg til annet. RMP-Lysefjordtilskuddet har hatt stor betydning for at arbeidet skal gå i null økonomisk. Det vurderes likevel ikke som avgjørende for om en fortsetter med sauer og skjøtsel her på kort sikt. Sauehold og storfehold er hobby eller del av aktivt arbeid og egeninteressen for å skjøtte og holde egen eiendom i hevd, åpen og fin er viktig drivkraft.

Utsikt fra Preikestolen innover Lysefjorden og over mot Fossmork på andre sida av fjorden. Fotokilde: NRK Rogaland.

Foto: Roy Mangérsnes

Utsikt over Myrane, fra brua ved Indre Fossmork. Her ser en litt mer av selve Lysefjorden.

Foto: Solbjørg Engen Torvik
februar 2016

Utsikt mot Lysefjorden og Preikestolen fra gårdsveien som går østover fra parkeringsplassen på Skrøyla. Traseen er merket med røde malingsprikker og er en del av løypa Lysefjorden rundt. I forgrunnen viser kulturlandskapet i Fossmork. Foto fra februar 2016.

5. SAMLET VURDERING AV KULTURLANDSKAPSSTATUS OG DE VIKTIGSTE FAKTORENE FOR Å DRIVE SKJØTSELSARBEID

Dette prosjektet har hatt som mål å evaluere det tidligere prosjektet *Kulturlandskap i Lysefjorden* ved å:

1. Vurdere status på områdene som fikk skjøtelsesplaner og å vurdere hvorvidt målene i skjøtelsesplanene har blitt oppnådd.
2. Kartlegge hvorvidt RMP-Lysefjordtilskuddet har vært drivende for initiativ i Lysefjorden og har hatt den virkningen som var ønskelig.
3. Forsøke å vurdere årlig kostnaden med å drive et gjennomsnittlig areal i Lysefjorden gitt de driftsmessige, transportmessige og geografiske betingelsene som fjorden medfører. Hva er terskelverdi?

Videre skulle det gis en beskrivelse av andre områder som i dag kan søke RMP-Lysefjordtilskudd. Til slutt skulle det vurderes om det også er andre lokalt viktige jordbruksområder som burde være med i Lysefjordordningen og gis RMP-Lysefjordtilskudd for skjøtsel av disse.

5.1 Status og virkning av RMP

I tabell 5.1 er alle de omtalte og vurderte lokaliteten eller områdene listet og vurdert i forhold til status på kulturlandskapet og om en kan si at RMP-Lysefjordtilskuddet har hatt den ønskede virkningen.

Av de 20 lokalitetene med skjøtelsesplan i regi av Ecofact, er 12 vurdert slik at RMP-Lysefjordtilskuddet har hatt god effekt. På disse lokalitetene har det blitt utført restaureringsarbeid i starten og skjøtsel er blitt fulgt opp i ettertid med beite eller slått hvor utøver har mottatt RMP-Lysefjordtilskudd. En av disse lokalitetene ligger utenfor Lysefjordtilskuddets virkeområde, Levik, og har ikke fått tilskudd etter 2013. På 2 lokaliteter er restaureringsarbeid utført og skjøtsel med beite har blitt videreført uten at det er blitt søkt om, eller utbetalt Lysefjordtilskudd. På 1 lokalitet startet det bra med noe restaureringsarbeid og påfølgende beite, men skjøtselen opphørte på grunn av opphør av leieavtale og praktiske årsaker. Dette gjaldt Kallastein hvor status i dag er relativt dårlig. På 5 lokaliteter er det vurdert at Lysefjordtilskudd ikke har hatt ønsket virkning fordi skjøtelsesplanen ikke er blitt fulgt opp og det ikke har blitt søkt om SMIL-midler og/eller RMP-Lysefjordtilskuddet, eventuelt at det kun er søkt RMP for beite uten at kulturlandskapet er restaurert i forkant.

Videre er det 3 lokaliteter som har rett på Lysefjordtilskuddet, men som ikke har skjøtelsesplan og ikke har søkt. Håheller og Kallali er fine, åpne kulturlandskap som ligger helt ned til fjorden langt innover i Lysefjorden. Det er svært viktig for Lysefjorden at disse lokalitetene blir tatt vare på, skjøttet og holdt i hevd slik at de forblir åpne og fine.

Vassbotn og hele Songesand omfattes av Lysefjordordningen. I disse områdene har det blitt gitt RMP-Lysefjordtilskudd med annen skjøtelsesplan lagt til grunn. Vurderingene av kulturlandskapet bygger derfor på det som kan ses av endringer over tid på flybilder og intervjuene med den som driver eiendommen. I Vassbotn vurderes det slik at RMP-

Lysefjordtilskuddet har hatt den ønskede virkningen ved at store deler av beitearealene er ryddet og det har gått sauer på beite. I 2012 ble det registrert en verdifull naturtype, naturbeitemark, i Vassbotn. Den er verdsatt til lokalt viktig (C-verdi). Etter eierskifte og omstrukturering er det igjen avtale om bruk og skjøtsel av eiendommen. I Songesand har det vært litt vanskelig å vurdere, blant annet på grunn av eierskifte på flere eiendommer og fordi det ikke har vært skjøtelsplaner å vurdere opp mot. Noen steder er det tydelig ryddet både einer og trær for å åpne opp og bedre beitearealene.

De andre jordbrukslandskapene i Lysefjorden som har rett på RMP- Lysefjordtilskuddet, men som ikke har søkt er Håheller, Kallali og Habn. Habn er som nevnt i avsnitt 4.2.1 tapt som jordbrukslandskap. På Håheller og Kallali bør en absolutt forsøke å få i stand avtaler om restaurering og skjøtsel mens lokalitetene ennå har store fine jordbruksområder med lite gjengroing og bygninger i relativt god stand. Lokalitetene er verdifulle kulturlandskap på bakgrunn av historie, plassering og kvalitet.

Tabell 5.1. Vurdering av status på kulturlandskapet og om RMP-Lysefjordtilskuddet har hatt ønsket virkning. Tabellen fortsetter på neste side.

Lokaliteter/områder	Status på kulturlandskapet		Har RMP* hatt ønsket virkning?
Lokaliteter med skjøtelsplan og rett til RMP-Lysefjordtilskuddet (nevnt i veilederen)			
Bergsholmen	Middels	* *	Ja
Bratteli, Nedre og Midtre	God	* * *	Ja
Bratteli, Øvre	God	* * *	Ja
Bakken	Middels	* *	Delvis, men for lav støtte med få dyr
Songesand m/ skjøtelsplan	Middels	* *	Nei
Kallastein	Dårlig - Middels	* / **	Nei Ingen beiting nå
Flørli	God	* * *	Ja
Fylgjesdalen	God	* * *	Nei
Lysebotn, fl. eiendommer:			
Auklend	God	* * *	Ja
Tangen	God	* * *	Ja
Hauane B&B	God	* * *	Ja
Fossmark, Lysebotn	God	* * *	Ja
Viltåkeren på Moen	God	* * *	Ja
Tyttebæråkeren på Moen	Svært dårlig	*	Nei
Elisabethmoen	Dårlig, men ryddes nå i 2015	*	Nei
Kvednamoen	God	* * *	Ja
Avantor, Geir Lyse	Var god Lokaliteten er ødelagt	-	Ja
Lyseterrassen	Var god Lokaliteten er ødelagt	-	Nei, ikke søkt RMP
Høllesli	Dårlig		Nei
Vika	God	* * *	Nei, ikke søkt RMP

Lokaliteter/områder	Status på kulturlandskapet	Har RMP* hatt ønsket virkning?
Andre lokaliteter med rett til RMP-Lysefjordtilskuddet (nevnt i veilederen)		
Vassbotn	God ***	Ja
Håheller	God ***	Nei
Kallali	God ***	Nei
Habn	Ikke vurdert -	Nei, ikke søkt RMP
Songesand , fl. eiendommer, men vurdert samlet Hatleskog, Helmikstøl, Kåsen	Middels - God ** / ***	Ikke vurdert
Lokaliteter uten rett til RMP-Lysefjordtilskuddet		
Eiane , fl. eiendommer	God ***	Ikke vurdert
Fossmork , fl. eiendommer	God ***	Ikke vurdert
Lekvik	God ***	Ja

Til slutt i tabellen er det tre områder som ikke er omfattet av Lysefjordordningen, men som likevel har mottatt RMP- Lysefjordtilskuddet noen år. Alle disse områdene ligger lettere tilgjengelig siden det går vei til områdene og de ligger nærmere kommunesenteret i Forsand. Status på kulturlandskapet er vurdert til god fordi det er jordbrukseiendommer som er i aktiv drift. Restaurerings- og skjøtselsarbeid er ikke vurdert i forhold til en skjøtselsplan, men av flybilder er det tydelig at det har vært drevet rydding av flere områder. Gjennom intervju har det kommet fram at bøndene opplever at de driver skjøtselsarbeid for å ta vare på kulturlandskapet. For eksempel har de valgt ekstensive saueraser fordi disse beiter hardere og holder landskapet mer åpent, selv om avkastningen er lavere på grunn av lavere slaktevekt.

5.2 Faktorer som har vært drivende for skjøtselsinitiativ i Lysefjorden

Intervjuene har gitt mange fortellinger og historier og det har blitt gitt uttrykk for mange følelser og ønsker. Her gis en samlet oversikt av hva som har vært de viktigste faktorene for mange av bøndene som har drevet restaureringsarbeid og skjøtsel med beite eller slått. Noen driver skjøtsel på egen eiendom mens andre forpakter, eller har annen avtale om skjøtsel på andres eiendom. Noen driver skjøtselsarbeidet som en hobby ved siden av annen jobb, noen har sauehold i sin aktive drift på eget gårdsbruk og trenger ekstra beite som de leier, mens for noen er gårdsdriften deres primære arbeid.

Av intervjuundersøkelsen er det framkommet 6 viktige faktorer som har vært og er drivende for aktivt skjøtselsarbeid i Lysefjordområdet. De 4 første vurderes som viktigst, men de to siste faktorene er forhold som også må ligge til grunn for at skjøtselsarbeidet skal være aktuelt å drive med:

1. *Ønske om å ta vare på de gamle kulturlandskapene i Lysefjordområdet.*

Alle har gitt uttrykk for at de synes det er viktig å ta vare på eldre kulturlandskap ved å holde landskapet åpent og hindre gjengroing. Dette gjør at områdene ser fine ut og at de blir lettere tilgjengelig for bruk. Generelt synes de fleste at det er svært viktig å holde kulturlandskapet åpent.

2. *Ønske om å ta vare på egen eiendom.*

For mange av bøndene er det viktig å holde egen eiendom i hevd og hindre gjengroing. For noen gjelder dette eldre kulturlandskap som ikke er i bruk til ordinær gårdsdrift lenger, men for eksempel brukes som hytte. For andre er det gårdsbruk som fortsatt er i drift. Alle gir uttrykk for at landskapet gror fort igjen og at utsikt og innsyn forsvinner.

3. *Skjøtselsplan og SMIL-midler til restaurering.*

De fleste synes det var til stor hjelp og inspirasjon med en skjøtselsplan, og å få SMIL-midler til å restaurere allerede gjengrodde beitemarker. Det var også svært viktig med den veiledningen og støtten som ble gitt i oppstartsfasen. Flere ønsket tettere oppfølging. Inntrykket er at denne fasen kanskje var den viktigste i forhold til det å fortsette med skjøtsel etterpå. Støtte i form av SMIL-midler til fortsatt rydding vil kunne føre til at en kan øke antallet sauer på beite og dermed få økt avkastningen av arbeidet. Mange av beiteområdene er så små at det ofte er svært lite lønnsomt.

4. *Ønske om å bidra til at Lysefjordområdet blir attraktivt for turisme og friluftsliv*

De aller fleste synes dette er svært viktig. Det er motiverende at det de gjør blir lagt merke til og er viktig for andre enn dem selv, f.eks. reiselivsnæringen og kommunen. Noen uttrykte at i denne sammenheng må disse aktørene være villige til å satse mer og gi mer i støtte for at kulturlandskapet her skal framstå fint og i hevd. Mange av områdene er svært krevende å drive.

5. *Økonomi*

Ingen av de spurte mente det var økonomiske motiver som var eller er drivende kraft bak skjøtselsarbeidet. Til det er avkastningen for lav. I de fleste tilfeller ble det sagt at den delen av driften som de mottar RMP-Lysefjordtilskudd for, går i null, dvs. at de hverken taper eller tjener penger. Noen mente de hadde tapt penger på restaureringsarbeidet. Flere ga tydelig uttrykk for at dersom ikke Lysefjordtilskuddet blir gitt, vil det på lang sikt ikke være mulig å opprettholde drift i området. Dette gjelder i stor grad de mest tungdrevne områdene der driveren ikke bor på eiendommen, der driften kun er tilleggsarbeid til annet arbeid eller der adkomsten er krevende. Alle små og gamle kulturlandskap innover Lysefjorden inkludert Songesand og Lysebotn er slik. De fleste som ble intervjuet ønsket å fortsette med skjøtsel og å holde områdene i hevd. Likevel signaliserer de at det også må være et klart ønske fra andre aktører som kommer til uttrykk ved interesse for å følge opp, verdsetting av arbeidet og økonomisk støtte.

På de lettere drevne eiendommene der grunneier bor og driver gården aktivt i større eller mindre grad, eller der det går vei til, er inntrykket mer at driften vil fortsette uansett, men med lavere avkastning. På sikt er det ikke sikkert at det vil lønne seg å drive disse gårdsbrukene heller fordi de blir for små til å gi god nok avkastning uten bedre støtteordninger.

Det siste punktet som omhandlet å vurdere kostnader, har det vært umulig å få klarhet i. Intervjuobjektene var ofte usikre på hva de fikk i støtte, hvilken støtte det siktes til, eller de var motvillige til å opplyse om det. Det de fleste likevel var tydelige på var at selv om drivkraften for å gjøre skjøtselsarbeidet alltid var en annen, måtte det ligge en økonomisk støtteordning i bunn for at arbeidet skulle kunne fortsette. Skjøtselsarbeidet er for tidkrevende og kaster for lite av seg isolert sett, til at det går i økonomisk balanse. Derfor er det for de fleste nødvendig med RMP-Lysefjordtilskuddet. Nivået på tilskuddet ble redusert for noen år siden og er nå på et minimum, ifølge mange av

de spurte. Når samtalen dreide seg om dette var det ofte en oppgitthet å spore i det de sa og måten de sa det på. Det kan gjerne sammenfattes slik: “Ja, de ønsker å drive skjøtselsarbeidet, det er viktig for kulturlandskapet, egen eiendom og det blir fint og åpent. Sauehold og rydding er en hobby, men hvis andre ikke ser det, og setter pris på det, er det ikke sikkert de holder på så lenge.”

6. Samarbeid

Flere nevnte samarbeid som en god motivasjonsfaktor. I dette la de behovet for å ha en gjeng å jobbe sammen med, men også at det er en noenlunde felles forståelse i bygda om at det er viktig å rydde, skjøtte og holde eiendommene åpne og fine. Spesielt der det er flere eiere på samme eiendom viste det seg ofte å være vanskelig å få til skjøtselsarbeid. Det kunne skyldes kryssende interesser eller manglende interesse for å være med å bære byrden, og dermed ble ingenting bestemt og ingenting gjort. Når ingen har mer ansvar enn andre eller ingen tar ansvaret for å dra i gang skjøtselsarbeid blir ingenting gjort.

6. DISKUSJON

Målet med prosjektet *Kulturlandskap i Lysefjorden* var å stimulere til aktivitet og drift på landbrukseiendommene langs Lysefjorden i tråd med den regionale satsningen på fjorden som kulturlandskap og reisemål (jf. avsnitt 1.2). SMIL og RMP var virkemidler for å initiere og gjennomføre tiltak. Kriteriene for å kunne søke RMP-midler står i rettleidningsheftet for Regionalt miljøprogram (Fylkesmannen i Rogaland) og er beskrevet i avsnitt 1.1 sammen med landbruksavdeling sin presisering av ordningens virkeområde.

I Forsand kommune har det vært noe ulik praksis fra år til år hvem som har fått utbetalt RMP-Lysefjordtilskudd og ordningen skal derfor gjennomgås på nytt. Lokalteter og områder skal nå vurderes i lys av oppnådde resultater siden oppstarten i 2005, målet med Lysefjordordningen og intensjonen til Regionalt miljøprogram.

6.1 Kriterier for valg av områder som bør være med i Lysefjordordningen

Hvilke lokaliteter og områder som skal være med i Lysefjordordningen og ha mulighet til motta RMP-Lysefjordtilskuddet bestemmes regionalt hos Fylkesmannen i Rogaland. I henhold til intensjonen over, samt føringer fra Fylkesmannens landbruksavdeling og Landbruksdirektoratet, er det satt opp tre kriterier som bør være førende for valg av lokaliteter eller områder som skal omfattes av Lysefjordordningen:

1. Området må være øy, holme eller veiløs og/eller oppfylle de to neste kriteriene.
2. Området må være et verdifullt kulturlandskap som ønskes ivaretatt og oppfylle det siste kriteriet.
3. Området må ha en lokalisering og drift som bidrar i den regionale satsningen på Lysefjorden som kulturlandskap og reisemål.

Aktivitet og drift på landbrukseiendommene langs Lysefjorden skaper et levende kulturlandskap som gir godt inntrykk og dermed bidrar til økt turisme og friluftsliv. Lokalt viktige jordbrukslandskap blir i denne sammenheng derfor vurdert både i forhold til hvor viktig kulturlandskapet er i seg selv og samtidig hvor viktig kulturlandskapet er for turisme og friluftsliv i Lysefjordområdet. I tillegg bør det stilles krav om at dersom en får økonomisk støtte gjennom denne ordningen, må det ikke etableres hindringer for ferdsel i tilknyttede områder og ferdsel i forbindelse med friluftsliv må heller ikke på annen måte hindres. Det bør gis generell informasjon om muligheten til å søke RMP-midler for tilrettelegging for friluftsliv: Vedlikehold av ferdselsårer i kulturlandskapet.

6.1.1 Øy, holme eller veiløst område

At lokaliteten eller området er på øy, holme eller uten vei skulle ikke være et absolutt krav slik det kan se ut i veilederen (jf. Fylkesmannen v/ Monica Dahlmo). Grunnen til at dette kravet står i veilederen skyldes at ordningen er utformet innenfor en forhåndsdefinert nasjonal meny (Landbruksdirektoratet). Disse passer ikke helt de lokale forholdene. Øyer, holmer og veiløse områder er ofte mer tungdrevne og vanskeligere å holde i hevd med dagens krav til inntjening, og det er derfor lett å argumentere for at slike områder trenger ekstra økonomisk støtte dersom en ønsker at det skal opprettholdes en viss drift. Slike kulturlandskap er ofte allerede nedlagte, fraflyttede eller med redusert drift og gjerne mer

eller mindre gjengrodd. Det koster derfor ekstra å sette dem i god stand og ta opp drift med slått eller beite. Langs Lysefjorden er det mange slike gamle kulturlandskap: Bergsholmen, Bratteli, Kallastein, Bakken, Kallastein, Kallali, Flørli, Håheller og Fylgjesdalen (tabell 4.1). Songesand og Lysebotn har vært uten vei inntil relativt nylig, historisk sett, og gårdsdriften var redusert allerede da veien kom. De fleste eiendommene på disse stedene har lite innmark og er slik sett små gårdsbruk det er vanskelig å kunne leve av i dag. Ingen av gårdsbrukene på disse stedene er i full drift der landbruk er hovedinntektskilden. Veien til Lysebotn er vinterstengt så det er naturlig at dette området kan regnes som veiløst. Songesand har vært uten vei såpass lenge, samtidig som veien er lang og smal at området kan regnes som svært tungdrevet i forhold til dagens standard på gårdsbruk.

De områdene som dermed ikke oppfyller kriteriet om øy, holme eller veiløst området er Levik, Høllesli, Vika, Eiane og Fossmork.

6.1.2 Verdifulle kulturlandskap

Å avgjøre hva som er verdifullt kulturlandskap i seg selv er ikke helt enkelt. Gamle kulturlandskap vil ofte være verdifulle fordi det følger en historie med dem. I Lysefjorden ligger mange av plassene slik til at lokaliseringen bidrar til å gjøre dem spesielle sammen med historien om hvem som bodde der og hvordan de klarte seg. Det vil ofte være kulturminner i tilknytning til kulturlandskapet, f.eks. steingard, gravhaug, tuft e.l. Registrering av sefrak-bygninger (kilde: Temakart Rogaland) er tatt med i oversikten uten at det har vært en faglig vurdering av bygningene. Ofte vil det også være biologiske verdier knyttet til slåtte- og beitemarker. Jo eldre et kulturlandskap er, desto mer sannsynlig er det at de ikke er gjødslet og dermed øker den biologiske verdien. Viktige eller sjeldne naturtyper eller sjeldne arter vil derfor også være med å øke verdien. Slåttemark, naturbeitemark, store gamle trær er eksempler på slike naturtyper. Bare naturtyper relevant til kulturmarka eller der forekomsten er direkte på eiendommen er nevnt. Noen steder er det registrert andre verdifulle naturtyper i nærheten. Rødlistede arter og styvingstrær er andre biologiske elementer som kan øke verdien på et kulturlandskap. I tabell 6.1 er kjente verdier knyttet til verdifulle kulturlandskap vist for de enkelte lokaliteter og områder. Der ordningen vil gjelde flere eiendommer i et større geografisk område, slik som i Lysebotn, Eiane, Fossmork og Songesand, er disse behandlet samlet.

De fleste av de omtalte lokalitetene og områdene har noen verdier knyttet til kulturminner, sefrak-bygninger, naturtyper, rødlistearter, eller de er eldre kulturlandskap som er fraflyttet (tabell 6.1). Det må likevel påpekes at ikke alle lokalitetene er undersøkt med hensyn på å avdekke slike verdier. De kan derfor ha verdier som ikke er kommet fram her.

Alle eldre kulturlandskap innover Lysefjorden, enten de er lokalisert nede ved fjorden eller høyere opp i lia eller i en dal, vil det være ønskelig å ivareta som åpne og levende kulturmiljø fordi de er kulturhistorisk interessante. De er også med på å skape liv og variasjon i landskapet innover Lysefjorden. I denne kategorien er også hele Lysebotn og Songesand plassert fordi det er liten tvil om at disse gårdsbrukene i seg selv ikke gir grunnlag nok for å drive som hele årsverk med de forutsetninger og den infrastruktur som ligger til grunn. Kulturlandskap som står i fare for å bli fraflyttet og gjengrodd synes spesielt viktig å ivareta da de ellers står i fare for å forsvinne.

Tabell 6.1. Oversikt over hvilke kulturlandskap som er fraflytta, har kjente kulturminner, sefrak-bygninger, naturtyper og rødlistearter (Kilder: Temakart Rogaland, Naturbase, Artskart samt egen observasjon).

Lokaliteter/ områder	Eldre, fraflytta kulturlandskap	Kulturminner og SEFRAK-bygninger	Naturtyper	Kjente rødlistearter
Lokaliteter med skjøtelsesplan og rett til RMP- Lysefjordtilskuddet				
Bergsholmen	X	Sefrak		Villeple (VU) ?
Bratteli, Nedre og Midtre	X	Sefrak	Store gamle trær Hule eiker Styva asketrær	Villeple (VU) Ask (VU)
Bratteli, Øvre	X	Sefrak		Ask (VU)
Bakken	X	Sefrak		
Kallastein	X	Sefrak	Store gamle trær, eik	Villeple (VU)
Flørli	X	Sefrak	Store gamle trær	Villeple (VU)
Fylgjesdalen	X	Enkeltminne: setervoll		
Lysebotn, fl. eiendommer	X noen er fraflytta, andre ikke	Kulturminne (flere), Sefrak		Villeple (VU)
Høllesli		Sefrak		
Vika				Villeple (VU)
Andre lokaliteter med rett til RMP- Lysefjordtilskuddet				
Håheller	X	Sefrak		
Kallali	X	Sefrak		Villeple (VU)
Vassbotn	X		Naturbeitemark	
Songesand, fl. eiendommer	X noen er fraflytta, andre ikke	Sefrak	Naturbeitemark Slåttemark	Villeple (VU)
Lokaliteter uten rett til RMP- Lysefjordtilskuddet				
Eiane, fl. eiendommer		Sefrak		Villeple (VU) Eikedynekuje (VU)
Fossmork, fl. eiendommer		Enkeltminne: røys, Sefrak		Villeple (VU)
Oanes - Lekvik		Enkeltminne: gravrøyser, boplass Sefrak		

De områdene som i denne sammenheng synes å ha lavest prioritet fordi de ikke er direkte truet av nedleggelse og fraflytting, men fortsatt har aktiv drift i større eller mindre grad, er Høllesli, Levik, Vika, Eiane og Fossmork. Andre verdier registrert på disse områdene er vist i tabell 6.1. Størst forskjell er likevel at de har vei og er lokalisert mye nærmere kommunesentrum og annen infrastruktur. Oanes - Levik, Høllesli og Vika ligger lengst ut i fjorden, med Oanes - Levik 1,5 – 2,5 km sørvest for Lysefjordbrua, Høllesli ca. 1,5 km nord for brua og Vika ca. 3 km nordøst for brua. Til Eiane og Fossmark er det hhv. ca. 6 og 10 km fra brua. Veien gjennom Eiane og inn til Fossmark er smal og av relativt lav standard, i alle fall fra Nedre Eiane hvor veien mister fylkesvei-status. Gårdsbrukene i disse områdene har derfor helt klart enklere driftsforhold enn alle de andre brukene innover i Lysefjorden. Brukene har også jevnt over større innmark enn mange av de eldre brukene og de kan derfor drives med større avkastning. Likevel er de små sammenliknet med mange

andre bruk i Rogaland. Sannsynligheten er stor for at disse brukene i et langt perspektiv også står i fare for å få redusert drift eller bli nedlagt slik skjebnen er for mange små gårdsbruk i Norge. Noen grunneiere uttrykte at det var etterkommere som var interessert i å overta, men ikke alle.

Dersom en ønsker at disse gårdsbrukene fortsatt skal ha ordinær drift og være levende kulturlandskap i reiselivsregionen som Lysefjorden er, kan det være god investering å gi bøndene rammer som gjør at de vil fortsette driften på lang sikt i stedet for at en må inn med midler for å gjenopprette drift på nedlagte gårdsbruk slik forholdene er innover i Lysefjorden.

6.1.3 Lysefjorden som reisemål for turisme og friluftsliv

Lysefjorden med Preikestolen og Kjeragbolten er et av Topp 25 steder i Norge på nettstedet Visit Norway (<http://www.visitnorway.no/reisemal/topp-25-steder/>). Lysefjorden er også en av tre mest fotograferte fjorder i Norge, sammen med Geirangerfjorden og Nærøyfjorden. Preikestolen er helt på topp av de mest populære fjellturene i Norge og Kjerag kommer på fjerdeplass (Den Norske Turistforeningen). I Stavangerregionen og Ryfylke er Lysefjorden med Preikestolen og Kjeragbolten det mest profilerte turistområdet. De viktigste aktivitetene er Fjord Cruise innover Lysefjorden med besøk i Lysebotn, og fottur til Preikestolen og Kjeragbolten. Preikestolhytta er vanligste utgangspunkt for turen til Preikestolen, men området byr på flere aktiviteter som fjellklatring eller zip-line. Øygaardstølen/Ørneredet, som ligger i hårnålsvingene ned mot Lysebotn, er utgangspunkt for turen til Kjerag som også er også et svært populært sted for basehopping. For fotturister og friluftsfolk byr Lyseheiene på varierte turmuligheter langs merkede stier og med mange overnattingsmuligheter i regi av Turistforeningen. En av satsningene til Turistforeningen er T-merking av sti og etablering av overnattingssteder i løypa *Lysefjorden rundt* som går innom mange av kulturlandskapene og attraksjonen i Lysefjordområdet, på begge sider av fjorden (figur 6.1) (Ut.no og Lysefjord hikes). På løypekartet til Turistforeningen (Ut.no) er løypa markert fra Preikestolhytta nord for Lysefjorden, rundt fjorden til Vinddalen, men T-merka stier forlenger turen helt til Forsand, via Fossmork/Skrøyla, Eiane og Vassbotn. På nordsiden kan en gå fra Preikestolhytta og videre til Bøtsheia hvor en treffer på rv 13.

Figur 6.1. Stavanger Turistforenings satsing Lysefjorden rundt (<https://lysefjordhikes.dnt.no/>).

Andre reiselivs- og friluftslivssatsinger i seinere år er utviklingen av Flørli med vannkraftshistorie, kafe, overnatting og restaurering av de 4444 trappetrinnene opp på fjellplataet (Visit Lysefjorden, Stavanger Turistforening, Lysefjord hikes), sjokolade-fabrikken Lysefjorden sjokolade som ligger i Eiane (<http://lysefjordensjokolade.no/>) og Lysefjorden Kajakkutleie på Forsand som tilbyr enkel kajakkutleie og utstyr eller guidede turer innover Lysefjorden. Lysefjorden Utvikling har i flere år jobbet med å skape næringsutvikling i Lysefjorden for stimulere reiselivet og reiselivsnæringen. For å få til dette samarbeider de med, og er avhengige av, mange aktører, både Turistforeningen, kommunen, private aktører og grunneiere. På denne måten ønsker Lysefjorden Utvikling å bidra til at noen av de verdifulle kulturlandskapene i fjorden kan utvikles med et næringskonsept som kan stå på egne ben samtidig som det presenterer Lysefjordens historie, natur- og kulturkvaliteter og tar i bruk området egenart til opplevelse og rekreasjon. For eksempel forsøker de å få til flere overnattingssteder langs *Lysefjorden rundt-løypa* som også inkluderer en opplevelsespakke.

For at Lysefjorden skal fortsette å være blant de best besøkte turiststedene må kvalitetene ved stedet og landskapets egenart bevares, samtidig som nye kvaliteter og aktiviteter må utvikles. Lysefjordens egenart er den svært lange og smale fjorden som skjærer innover fjellmassivet som rager høyt over og med bratte fjellsider som stuper ned i sjøen. I dette dramatiske landskapet finnes samtidig tydelige bevis på menneskets evne til å livnære seg på de utroligste steder. Kulturlandskapene innover langs Lysefjorden ligger på små hyller hvor det ikke er så bratt, eller de ligger i det bratte landskapet oppover i lia. Noen få steder har det vært små bygder og litt større samfunn, slik som innerst i Lysebotn og i Songesand. De fleste kulturlandskapene innover Lysefjorden er uten veiforbindelse, men Lysebotn fikk vei i 1984 (vinterstengt) og Songesand i 1994. Mye av den ordinære jordbruksdriften var allerede da opphørt og bygdene langt på vei fraflyttet. Ytterst i Lysefjorden er det vei langs fjorden forbi Høllesli til Habn på nordsiden. På sørsiden av Lysefjorden går veien langs fjorden til nederst i Eiane. Deretter fortsetter veien på baksiden av fjellene oppover Eiadalen til Fossmork hvor den stopper. Fra Fossmork og parkeringsplassen ved Skrøyla går det flere stier som leder inn i fjellområdene sør for Lysefjorden. Tabell 6.2 gir en oversikt over verdier knyttet til turisme og friluftsliv for lokalitetene/områdene.

Tabell 6.2. Oversikt over lokaliteter og områder og verdier knyttet til turisme og friluftsliv. I den siste kolonnen betyr "Ja" at det i lokaliteten er gjort tiltak som gjør den til et turistmål i seg selv. Tabellen fortsetter på neste side.

Lokaliteter/ områder	Synlig fra Lysefjorden	Synlig fra Preikestolen	Synlig fra Kjerag, Øygardstølen, Lysevegen	Synlig fra andre turistområder, ferdselsårer eller turstier	Turistmål i seg selv Annet
Lokaliteter med skjøtselsplan og rett til RMP- Lysefjordtilskuddet					
Bergsholmen	X				Brygge
Bratteli, Nedre og Midtre	X			<i>Lysefjorden rundt</i>	T-sti, brygge
Bratteli, Øvre	X			<i>Lysefjorden rundt</i>	T-sti
Bakken				<i>Lysefjorden rundt</i>	T-sti, overnatting
Songesand m/skjøtselsplan				<i>Lysefjorden rundt</i>	Ja, overnatting
Kallastein	X			<i>Lysefjorden rundt</i> Flørli-trappene	Brygge

Lokaliteter/ områder	Synlig fra Lysefjorden	Synlig fra Preikestolen	Synlig fra Kjerag, Øygardstølen, Lysevegen	Synlig fra andre turistområder, ferdselsårer eller turstier	Turistmål i seg selv Annet
Flørli	X				Ja, T-sti, overnatting
Fylgjesdalen			X		T-sti
Lysebotn, fl. eiendommer	X, noen lokaliteter		X	Lysebotn, <i>Lysefjorden rundt</i>	Ja, overnatting
Høllesli	X			Lokale topper	
Vika	X				Mulig å gå i land
Håheller	X			<i>Lysefjorden rundt</i> Flørli-trappene	Brygge
Andre lokaliteter med rett til RMP- Lysefjordtilskuddet					
Kallali	X			Sti fra Flørli	Brygge
Vassbotn					T-sti
Songesand, fl. eiendommer		X, kun v/ kai		<i>Lysefjorden rundt</i> Flørli-trappene	Ja, T-sti, overnatting
Lokaliteter uten rett til RMP- Lysefjordtilskuddet					
Eiane, fl. eiendommer	Kulturlandskapet i Nedre Eiane samt utmarka til gårdene			<i>Lysefjorden rundt</i> Lokale topper	
Fossmork, fl. eiendommer	Deler av kulturlandskapet og utmarka	X		Lysefjorden sjokoladefabrikk	
Lekvik	X			Lokale topper Forsand sentrum	T-sti

* Veiløs om vinteren

6.2 Samlet vurdering av nedslagsfeltet for Lysefjordordningen

For å avgjøre hvor Lysefjordordningen skal gjelde og hvilke områder som ikke skal være med må kriteriene i forrige kapittel vurderes samlet.

Gårdsbrukene på Bergsholmen, Bratteli, Bakken, Kallastein, Kallali, Flørli, Håheller og Vassbotn er alle uten vei og tilfredsstillende det første kriteriet fullt ut. Songesand inkludert Hatleskog, Helmikstøl og Kåsen, og Lysebotn med alle gårdsbrukene i dalen er også vurdert å tilfredsstille dette kriteriet. Alle disse lokalitetene, bortsett fra Vassbotn, er også vurdert å tilfredsstille begge de to andre kriteriene.

Det kan stilles spørsmål ved om Vassbotn fyller kriteriene fordi lokaliteten også må tilfredsstille kriteriet om å bidra i den regionale satsningen på Lysefjorden som kulturlandskap og reisemål. I hvor stor grad Vassbotn gjør dette er en vurderingssak. Vassbotn ligger ikke inntil Lysefjorden og er ikke synlig fra de viktigste turistattraksjonene. Det som knytter lokaliteten til turisme er friluftsliv ved at det går T-merka sti forbi Vassbotn som en del av satsning *Lysefjorden rundt*. Vassbotn har også kvaliteter som verdifullt kulturlandskap ved at det er et eldre, fraflyttet kulturlandskap og at naturtypen naturbeitemark med verdi C, lokalt viktig, er registrert i lokaliteten.

Videre synes det naturlig å vurdere områdene Eiane og Fossmork likt og som en helhet fordi de to små grendene ligger så nær hverandre. Likevel er det forskjell med hensyn på synlighet fra Lysefjorden og fra andre viktige attraksjoner. Nedre Eiane synes godt både fra Lysefjorden og fra Preikestolen. Fossmork synes godt fra Preikestolen. Hoveddelen av Eiadalen hvor de fleste gårdsbrukene i Eiane ligger viser ikke fra Lysefjorden eller andre hovedattraksjoner. Både Eiane og Fossmork har likevel noe gjennomfart av turister, både av utenlandske turister som kjører feil nå de skal til Preikestolen eller vil se Preikestolen fra motsatt side av fjorden, og av friluftsfolk og turister som skal gå lange eller korte turer. *Lysefjorden rundt-løypa* kan starte med utgangspunkt eller slutt på parkeringsplassen på Skrøylane i Fossmork – Eiane, eller løypa kan følges videre gjennom Eiane, langs Eiavatnet og forbi Vassbotn og ned mot Forsand sentrum. Eiane vil ha turistbesøk også på grunn av Lysefjorden sjokolade som har utsalg og holder kurs.

Om Eiane og Fossmork skal være med i Lysefjordordningen kommer dermed an på om en vurderer disse områdene som en del av Lysefjordområdet, hvor viktig en vurderer at områdene er for turisme og friluftsliv, og til slutt hvor stor vekt en vil legge på å holde kontinuerlig hevd og bevare gårdsbruk som fortsatt er i aktiv drift.

Vika ligger svært fint til i ei vik i ytre del av Lysefjorden og synes godt for all ferdsel på fjorden. Knausene på vestsiden av Vika brukes til ilandstigning og rast av folk i småbåter. Lokaliteten har god veiforbindelse, men drives ikke aktivt som heltidsgårdsbruk lenger. Sauehold og skjøtsel er for vedlikehold av eiendommen. Vurderingen av om Vika fortsatt skal være omfattet av Lysefjordordningen vil bero på hvor verdifullt kulturlandskapet er og hvor viktig det er for turisme og friluftsliv at det holdes åpent og i hevd.

Høllesli som ligger rett imot ved utseilingen av Lysefjorden vil ha mye samme vurdering som Vika. Lokaliteten har god veiforbindelse. Synligheten fra Lysefjorden er stor, men det er ikke like naturlig å gå i land her.

Oanes – Levik er eneste lokaliteten utfor Lysefjordbrua som er vurdert. Årsaken er at Levik har mottatt RMP-Lysefjordtillegget en periode. Kulturlandskapet på Levik henger sammen med kulturlandskapet som strekker seg til Oanes og disse bør derfor vurderes samlet. Hele kulturlandskapet er godt synlig fra fjorden og danner førsteinntrykket som møter turistene på vei inn Lysefjorden. Det samme kan sies om kulturlandskapene på Forsandsiden av fjorden. Disse kulturlandskapene gir likevel inntrykk av å ha en drift, størrelse og lokalisering som gjør dem mer levedyktige på lang sikt.

Grensen for hvor Lysefjordordningen bør gjelde kan gå helt i munningen på fjorden, men da blir nedslagsfeltet veldig stort og med svært mange gårdsbruk. Driftsforholdene på gårdene vil også være svært forskjellige. Et annet naturlig sted å sette en geografisk grense er ved Lysefjordbrua. Her er Lysefjorden på sitt smaleste og en sving gjør at fjorden raskt lukker seg bak en når en seiler innover. Også ved valg av dette som grense vil det være store forskjeller på gårdsbrukene som vil motta støtte, men trolig likevel i mindre grad enn om en sammenlikner med bruk på Forsand. Dersom en velger at bare de gårdsbrukene som er synlige fra Lysefjorden eller Preikestolen skal ha rett til RMP-Lysefjordtilskuddet vil bare noen av brukene i Eiane – Fossmork få støtte, mens andre ikke vil. Dette vil oppleves svært urettferdig, og kan virke mot sin hensikt da området bør betraktes samlet.

En kan også velge å ikke gi støtte til de gårdsbrukene som ligger langs vei i denne ytre delen av Lysefjorden. Da faller både Fossmork, Eiane, Vika, Høllesli og Levik – Oanes

vekk, og bare Bergsholmen vil være kvalifisert for Lysefjordtilskuddet utenfor Bratteli. Dette vurderes å være svært uheldig fordi flere av disse områdene har viktig plassering i forhold til førsteinntrykket en får ved besøk til Lysefjorden. Noen av områdene brukes aktivt i friluftsliv- eller turistsammenheng (jf. tabell 6.2). Samtidig vil det å ikke satse aktivt og stimulere til på å ta vare på disse områdene på lang sikt kunne føre til raskere gjengroing av kulturlandskapet og nedleggelse av gårdsbrukene.

7. KONKLUSJON

Etter gjennomgang av lokaliteter med skjøtselsplaner og andre lokaliteter som har mottatt RMP-Lysefjordtilskudd er konklusjonen at grunneier eller en forpakter som har avtale om skjøtsel er svært fornøyd med å motta denne støtten og at det er en viktig forutsetning for fortsatt skjøtsel at støtten fortsetter, selv om det i mange tilfeller ikke er det som er den viktigste drivkraften bak arbeidet. Den viktigste drivkraften er i de fleste tilfellene indre motivasjon for å holde egen eiendom eller eldre kulturlandskap åpent. Mange har sauene helst for hobby, andre har sauene de trenger mer beiteareal til og derfor leier beite i de aktuelle lokalitetene. De fleste synes det er viktig å ta vare på kulturlandskapet i Lysefjorden på grunn av friluftsliv og turisme.

I de fleste lokalitetene hvor tilstand er vurdert opp mot en skjøtselsplan er statusen god og det er tydelig at det har blitt gjort et stort restaureringsarbeid og at det følges opp av årlig skjøtsel med beite eller slått. Noen steder er det ikke gjort nok i forhold til skjøtselsplanen hvorpå dette begrunnes med for lite penger eller folk til å hjelpe. Noen steder er beitetrykket for lavt med den begrunnelse at det er vanskelig å holde sauene i riktig område uten svært omfattende inngjerding.

Noen få steder er skjøtselsplanen ikke fulgt opp av ulike grunner. Noen årsaker til dette ble avdekket som praktiske forhold hos eier eller leieavtalen, mange eiere i en lokalitet som gjør det er vanskelig å komme til enighet, oppgitthet over uoverkommelig arbeid, liten interesse og uenighet om hvordan arbeidet skulle utføres.

Totalt sett vurderes Lysefjordordningen og RMP-Lysefjordtilskuddet å ha vært svært positivt for å opprettholde hevd i mange lokaliteter. Skjøtselsplanene og den påfølgende støtten som ble gitt i form av SMIL-midler, samt god oppfølging, var en katalysator for å sette i gang tiltak. Det er viktig at kommunen jobber for å få med så mange som mulig på laget slik at dette arbeidet blir noe "alle" er med på i Lysefjordområdet.

For at Lysefjordordningen og RMP-Lysefjordtilskuddet fortsatt skal stimulere til aktivitet og drift på landbrukseiendommene langs Lysefjorden i tråd med den regionale satsningen på fjorden som kulturlandskap og reisemål, anbefales det at Lysefjordbrua brukes som en ytre, geografisk grense for nedslagsfeltet for ordningen. Videre anbefales det at Eiane og Fossmark innlemmes i ordningen sammen med de lokalitetene som allerede står nevnt i rettledningsheftet. Lysebotn bør innbefatte alle landbrukseiendommer som ønsker å være med. Songesand bør innbefatte alle landbrukseiendommer langs Songesandsvegen til oppstigningen på Romaheia starter, slik det er i dag med Kåsen og Helmikstøl som de to øverste brukene. Dette er viktig for at skjøtselsarbeidet og reiselivssatsingen i Lysefjorden skal føles som et felles løft for fjorden, og ikke skape splid og misnøye.

8. REFERANSER

Forsand jeger og fiskeforening: <http://www.njff.no/rogaland/forsand/Sider/Ved--og-v%C3%A5rdugnad-p%C3%A5-Bakken-gard.aspx>

Fylkesmannen i Rogaland. Tilskotsordningar i Regionalt miljøprogram 2015. Kort presentasjon av ordningane med førebelse tilskotssatsar.
www.fylkesmannen.no/rogaland

Henriksen S. og Hilmo O. (red.) 2015. Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken, Norge. <http://data.artsdatabanken.no/Rodliste>

Landbruksdirektoratet: <https://www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/jordbruk-og-miljo/regionalt-miljo-program>

Lysefjorden sjokolade: <http://lysefjordensjokolade.no/>

Lysefjorden Utvikling: <http://www.visitlysefjorden.no/hjem>
<http://www.ryfylke.com/no/Produkt/?TLp=305684>

NIBIO, Norsk institutt for bioøkonomi, Kilden Arealinformasjon:
<http://kilden.skogoglandskap.no>

Norge i bilder: <http://www.norgebilder.no/>

NRK Rogaland: <http://www.nrk.no/rogaland/preikestolen-troner-overst-1.11833823>

Ryfylke Friluftsråd:
<http://www.ryfri.no/friluftsomr%C3%A5der/forsand/fl%C3%B8rli/fl%C3%B8rli>

Stavanger Turistforening: <https://www.stf.no/>
Lysefjord hikes: <https://lysefjordhikes.dnt.no/>
<https://www.stf.no/hytter-ruter/>

Den Norske Turistforeningen: <https://www.dnt.no/klassikere/>

UT.no: Lysefjorden rundt.
<http://www.ut.no/tur/2.1629/>
<http://www.ut.no/kart/?lat=58.9627711940557&lng=6.32565057836473&zoom=15&ao=2.1629>

Visit Lysefjorden:
http://www.visitlysefjorden.no/turistm%C3%A5l/stadar_langs_fjorden/songesand

Wikipedia: <https://en.wikipedia.org/wiki/Preikestolen>

Muntlige kilder

Grunneiere og forpaktere

Stavanger Turistforening v/ Per Henriksen/Erik Gram Kverneland

Lysefjorden Utvikling v/ Åshild Hus og Audun Rake

Forsand kommune v/ Svein Kjetil Rønnevik, Johanne Thu, Brit Marit Knudsen

Fylkesmannen i Rogaland, landbruksavdelingen, Monica Dahlmo